

Міністерство освіти і науки України

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Факультет психології та соціальної роботи

**Кафедра педагогіки, початкової освіти
та освітнього менеджменту**

**Початкова освіта
013 Початкова освіта**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

студентки **Ярошенко Аліни Вікторівни**

Науковий керівник: **Шевчук Марина Олександрівна**
кандидат педагогічних наук

Рецензент: **Тонконог І.В.** канд. пед. наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Київського Національного торговельно-економічного університету

Рецензент: **Гордієнко Т.В.** канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Допущено до захисту протокол № 4 від 03 грудня 2019 року
Завідувач кафедри проф. **Коваленко Є.І.**

АНОТАЦІЯ

У магістерській роботі досліджується проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій. Збагаченню творчого потенціалу особистості і всього українського народу у наш час приділяється значна увага. Інтерактивні технології як система правил організації продуктивної взаємодії, відповідають завданням модернізації освіти у напрямку формування творчої особистості. Особливо гостро дана проблема постає у початковій школі, де закладаються основи подальшого формування та становлення особистості молодшого школяра. У роботі розроблено модель розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій та визначено педагогічні умови, які сприяють ефективності даного процесу.

Ключові слова: творчі здібності, інтерактивні технології, молодші школярі.

ANNOTATION

In master's degree work the problem of development of creative capabilities of junior schoolboys is probed on the lessons of Ukrainian by facilities of interactive technologies. Considerable attention is in our time spared enriching of creative potential of personality and all Ukrainian people. Interactive technologies as system of rules of organization of productive co-operation, answer a task modernization of education in direction of forming of creative personality. Especially sharply this problem appears at initial school, where bases of the subsequent forming and becoming of personality of junior schoolboy are mortgaged. The model of development of creative capabilities of students of initial school is in-process developed on the lessons of Ukrainian by facilities of interactive technologies and certainly pedagogical terms which are instrumental in efficiency of this process.

Keywords: creative capabilities, interactive technologies, junior schoolboys.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ.....	11
1.1. Аналіз стану теоретичного обґрунтування проблеми розвитку творчих здібностей учнів початкової школи.....	11
1.2. Інтерактивні технології як засіб розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку.....	19
1.3. Особливості розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови.....	28
Висновки до першого розділу.....	37
РОЗДІЛ II. ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	39
2.1. Критерії та рівні розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.....	39
2.2. Сучасний стан розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.....	45
Висновки до другого розділу.....	53
РОЗДІЛ III. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	55

3.1. Наукове обґрунтування та зміст моделі розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.....	55
3.2. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.....	66
Висновки до третього розділу.....	77
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	83
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Проблема творчого розвитку особистості гостро стоїть в сучасному світі. В більшості цивілізованих країн система освіти спрямована на розвиток творчих здібностей в суспільстві загалом та в кожній людині зокрема. Посилюється увага не тільки до розвитку творчих здібностей особистості, але створюються умови для того, аби ці здібності проявити в різних сферах життєдіяльності.

Закон України «Про освіту» орієнтує на те, що одним із основних завдань освітньої системи є виховання талантів, збагачення на цій підвалині творчого потенціалу всього народу.

Сьогодні інтерактивні методи як система правил організації продуктивної взаємодії, відповідають завданням модернізації освіти у напрямку формування творчої особистості. Технології інтерактивного навчання значною мірою підвищують ефективність навчального процесу, сприяють творчому розвитку учнів, забезпечують оволодіння навичками саморозвитку особистості.

В умовах Нової української школи інтерактивним технологіям як засобу діалогізації освітнього середовища, яка сприяє розкриттю творчого потенціалу молодших школярів, приділяється відповідна увага.

Питання феномена творчості та її природи, формування та прояву творчих здібностей, їх діагностики присвячено багато досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Анциферова, В. Бехтерев, Д. Богоявленська, Л. Божович, Ф. Гальтон, Дж. Гілфорд, А. Грузенберг, Д. Ельконін, Н. Енгельмейєр, І. Кант, Г. Костюк, А. Кроник, Н. Лейтес, Н. Логінова, Т. Любарт, В. Моляко, І. Павлов, К. Платонов, Я. Пономарьов, Н. Посталюк, Дж. Рензулі, С. Рибалко, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, І. Сумбаєв, Б. Теплов, Е. Торренс, Х. Трік, Ф. Шеллінг). Проблема розвитку творчих здібностей школярів докладно вивчена такими дослідниками як Ю. Азаров, Л. Виготський, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Кан-Калік, М. Нікандров, Н. Кічук, Б. Коротяєв, Г. Тарасенко, Ю. Самарін, С. Сисоєва, Л. Ярощук та іншими.

Теоретичні засади та практичні питання використання інтерактивних методів навчання для системи закладів вищої та післядипломної освіти в Україні розглядали В. Андрущенко, О. Горошкіна, Т. Груба, І. Дроздова, Г. П'ятакова, Т. Сердюк, А. Фасоля, П. Фенрих, П. Шевчук. В українській лінгводидактиці сутність інтерактивного навчання досліджували Н. Захлюпана, І. Кочан, Л. Пироженко, О. Пошетун, О. Січкарук.

Теоретичний аналіз науково-методичної літератури виявив деякі суперечності, які об'єктивно мають місце в освітній практиці, а саме:

- між запитом суспільства на творчу особистість та неефективністю дії механізмів її формування в сучасних умовах;
- між високим рівнем усвідомлення ролі творчої діяльності у соціально-економічному розвитку суспільства та недостатністю створення педагогічних умов її здійснення в усіх ланках освіти;
- між важливістю формування творчої особистості молодшого школяра в умовах початкової школи та низьким методичним забезпеченням даного процесу.

Отже, актуальність проблеми розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на різноманітних уроках, її недостатня розробленість, а також об'єктивна потреба розв'язання означених суперечностей зумовили вибір теми дослідження **«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»**.

Об'єкт дослідження – розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Мета дослідження - визначити та науково обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку засобами інтерактивних технологій.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.
2. Визначити критерії та рівні розвитку творчих здібностей учнів початкових класів загальноосвітньої школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.
3. Вивчити сучасний стан розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.
4. Виділити та науково обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.
5. Розробити та науково обґрунтувати модель розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.
6. Перевірити на практиці розроблену модель розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що ефективність використання інтерактивних технологій для розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови залежить від створення необхідних та достатніх педагогічних умов.

У дослідженні були використані наступні **теоретичні** методи:

- аналіз наукових джерел з філософії, психології, педагогіки, методики з проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій для порівняння, зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему,

- вивчення законодавчої та нормативної документації та теоретико-методологічних підходів дослідження з метою з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми,
- узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду з означеної проблеми; знаходження можливих способів її розв'язання,
- визначення понятійно-категоріального апарату та уточнення основних дефініцій проблеми дослідження,
- визначення нормативної бази дослідження й упровадження його результатів.

А також *емпіричні методи* – анкетування, тестування, усне опитування, спостереження за процесом розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій; бесіда, аналіз продуктів діяльності суб'єктів освітнього процесу; локальний педагогічний експеримент для виявлення сучасного стану проблеми розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку.

Експериментальна база дослідження: Ніжинська ЗОШ I-III ст. № 15, Ніжинська ЗОШ I-III ст. № 9. Експериментальною роботою було охоплено 38 учнів 3-х класів та 5 вчителів.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося упродовж 2018-2019 років і охоплювало три етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі робота полягала у визначенні наукового апарату дослідження, аналізі психолого-педагогічної та методичної літератури з обраної проблеми, визначенні вихідних теоретичних положень, об'єкту, предмету та мети дослідження, конкретизації завдань, формулюванні гіпотези дослідження.

Другий етап характеризувався розробкою критеріїв та рівнів розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій, проведенням дослідно-експериментальної роботи з фіксацією діагностично-аналітичних матеріалів, узагальненням результатів дослідження, формулюванням висновків.

Під час третього етапу було розроблено необхідні та достатні педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках з української мови засобами інтерактивних технологій та методику для удосконалення означеного процесу, оброблено результати експерименту, відбувалося написання тексту магістерської роботи з оформленням загальних висновків, визначено перспективи подальших наукових розвідок даної проблеми.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у тому, що: *проаналізовано* та *узагальнено* погляди науковців на сутність понять «творчість», «здібності», «творчі здібності», «розвиток творчих здібностей», «технологія», «інтерактивний метод», «інтерактивне навчання», «інтерактивна технологія»; *виділено* параметри творчості; *наведено* структуру творчих здібностей, класифікації інтерактивних методів навчання; *визначено* особливості застосування інтерактивних технологій на уроках української мови в початковій школі; *обґрунтовано* педагогічні умови, які сприяють ефективності процесу розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій; *розроблено* модель розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Практична значущість результатів дослідження полягає у вивченні стану розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій. Основні результати та висновки даного дослідження можуть бути використані при написанні наукових статей з даної проблематики. Розроблена модель розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій сприятиме ефективності даного процесу в умовах сучасної української школи.

Апробація результатів дослідження.

Основні положення та результати магістерської роботи викладалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях різного рівня:

Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи» (19 жовтня 2018 року); I науково-практичній конференції магістрантів кафедри педагогіки початкової освіти та освітнього менеджменту «Початкова освіта: актуальні проблеми та сучасні тенденції» (Ніжин, 2019); Конференції молодих науковців (Ніжин, 2019); II Всеукраїнській науково-практичній інтернет – конференції «Початкова освіта: історія, проблеми перспективи» (Ніжин, 2019).

Результати дослідження викладено у статті **«Розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку: теоретичний аспект»** (Педагогічний альманах: збірник праць молодих науковців / відп. ред. Є.І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. – вип. 1. – С. 264-268); у тезах **«Особливості розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови»** (Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи. Матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 17 жовтня 2019 р. / за заг. ред. Є.І. Коваленко, упоряд. Т.В. Гордієнко. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2019. – С. 259-261), у тезах **«Розвиток особистості молодшого школяра засобами інтерактивних технологій»** (Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої Дню початкової освіти, м. Ніжин, 19 жовтня 2018 р. / за заг. ред. Є.І. Коваленко, упоряд. Н.В. Білоусова. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 265-267).

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 51 найменування, додатків.

Основний зміст магістерської роботи викладено на 78 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 116 сторінок.

РОЗДІЛ І.
РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

1.4. Аналіз стану теоретичного обґрунтування проблеми розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови.

Проблема творчого розвитку особистості гостро стоїть в сучасному світі. В більшості цивілізованих країн система освіти спрямована на розвиток творчих здібностей в суспільстві загалом та в кожній людині зокрема. Посилюється увага не тільки до розвитку творчих здібностей особистості, але створюються умови для того, аби ці здібності проявити в різних сферах життєдіяльності.

З огляду на те, що у суспільстві виникла гостра потреба в творчих, діяльних і обдарованих, інтелектуально й духовно розвинених громадянах, перед вчителями постало завдання не тільки виявляти, розвивати таких учнів, але і привертати увагу до них науковців, психологів, друзів, колег і батьків.

Закон України «Про освіту» орієнтує на те, що одним із основних завдань освітньої системи є виховання талантів, збагачення на цій підвалині творчого потенціалу всього народу [14].

Таким чином питання розвитку творчих здібностей школярів стало в ряд актуальних проблем сучасної української освіти.

Зрозуміло, що для розвитку творчої особистості необхідні відповідні умови, від яких залежить ефективність всього процесу розвитку, а також продуктивність виявів особистості як суб'єкта діяльності. Завданням освітнього процесу є максимальне сприяння такому розвитку. Для цього навчання і виховання мають бути єдиним комплексним процесом з чіткими вимогами та підходами до кожної дитини, наданням їй максимальних можливостей для виявлення та розкриття творчих здібностей учнів.

Питання феномена творчості та її природи, формування та прояву творчих здібностей, їх діагностики присвячено багато досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Анциферова, В. Бехтерев, Д. Богоявленська, Л. Божович, Ф. Гальтон, Дж. Гілфорд, А. Грузенберг, Д. Ельконін, Н. Енгельмейєр, І. Кант, Г. Костюк, А. Кроник, Н. Лейтес, Н. Логінова, Т. Любарт, В. Моляко, І. Павлов, К. Платонов, Я. Пономарьов, Н. Посталюк, Дж. Рензулі, С. Рибалко, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, І. Сумбаєв, Б. Теплов, Е. Торренс, Х. Трік, Ф. Шеллінг). Проблема розвитку творчих здібностей школярів докладно вивчена такими дослідниками як Ю. Азаров, Л. Виготський, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Кан-Калік, М. Нікандров, Н. Кічук, Б. Коротяєв, Г. Тарасенко, Ю. Самарін, С. Сисоєва, Л. Ярощук та іншими.

Так, Л. Виготський писав: «Творчість існує «на ділі» не тільки там, де вона створює великі історичні твори, але й скрізь, де людина уявляє, комбінує, змінює та створює щось нове, якою б крупицею це нове не було порівняно зі створенням генія» [17, с. 6].

У контексті нашого дослідження необхідно звернутися до визначення основних тематичних дефініцій: «творчість», «здібності», «творчі здібності», «розвиток творчих здібностей».

Філософські погляди на поняття творчості мають давню традицію. В античній свідомості творчість виступала у двох формах: як божественне – акт народження (творіння) Космосу і як людське – мистецтво, ремесло. У подальшій історії ці основні погляди знайшли різне відображення та розвиток.

Так, М. Бердяєв у своїй концепції людської творчості стверджує, що світ творчості характеризується оригінальністю, незвичністю, відрізняється значущістю, цікавить та привертає увагу. На думку вченого, будь-яка людина або її праця може бути творчими за умови вільного духу і свідомості, які не підпорядковані необхідності. У такому разі можливість почати творити виникає тільки при філософському баченні світу [4, с. 213].

Розгорнуте визначення терміну «творчість» запропонував А. Спіркін: За його словами, «це розумова і практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, встановлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу й духовної культури» [47, с. 322]. Вчений також акцентує духовний аспект феномену творчості, вважаючи творчу діяльність – духовною діяльністю, результатом якої є створення оригінальних цінностей, встановлення нових, раніше невідомих фактів, властивостей і закономірностей матеріального світу й духовної культури.

Сьогодні «Філософський енциклопедичний словник» трактує «творчість» як продуктивну діяльність за мірками свободи та оновлення, коли зовнішня детермінація людської активності змінюється внутрішньою самовизначеністю. Елементи творчості притаманні людській діяльності взагалі, але як окремий різновид діяльності творчість характеризується продукуванням нових результатів» [49].

З психологічної точки зору, основою творчості виступають психічні процеси уяви, сприйняття, фантазії, волі.

Значний внесок у розробку теоретичних засад механізму творчості зроблено Г. Костюком. У працях дослідника підкреслюється провідна роль «саморуку», спонтанної творчої активності у формуванні та самотворенні особистості; розкриваються такі важливі механізми саморозвитку та саморегуляції, як самооцінка, образ «Я».

За словами В. Роменця, «творчість – це боротьба з усім хворобливим, це прояснення і душевне очищення, катарсис» [38, с. 5].

Продуктивною формою активності й самостійності людини, результатом якої є відкриття, винаходи, створення нових музичних, художніх витворів, розв'язання нових завдань у праці лікаря, вчителя, художника, інженера, - розглядає даний термін «Психологічний словник [11, с. 282].

Отже, у психологічній думці творчість має особистісно-процесуальні (уява, інтуїція, творче мислення, неусвідомлені компоненти розумової

активності, здібності, потреби в самоактуалізації) та вольові (поведінкові) характеристики; підкреслюється, що творчість доступна кожній людині й дає можливість творчого самовиявлення й самореалізації.

У сучасній акмеології творчість розглядається в тісному зв'язку з факторами розвитку людини: суспільство, умови навчання й праці (зовнішні чинники), а також особистісні здібності, рівень мотивації, готовності до самоактуалізації, прагнення до самореалізації та постійного саморозвитку (внутрішні чинники).

У «Словнику української мови» термін «творчість визначається як: 1) діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей; 2) діяльність, пройнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку [2].

Таким чином, сутність творчості пов'язана з такими елементами, як: творчі можливості, творчий процес, ступінь індивідуального розвитку творчих здібностей та якостей особистості, що забезпечують творчу діяльність, яку можна стимулювати і спрямовувати в певну систему.

Згідно теми нашого дослідження нас цікавить педагогічний погляд на проблеми творчості та творчого розвитку особистості.

У «Педагогічному енциклопедичному словнику» поняття «творчість» тлумачиться як «форма діяльності людини, спрямована на створення якісно нових для неї цінностей, що мають суспільне значення, тобто важливі для формування особистості як суспільного суб'єкта» [28, с. 286].

А у «Словнику-довіднику з педагогіки» знаходимо: «творчість – це мислення в його вищій формі, яке проявляється як уява і яке виходить за межі відомих способів вирішення поставленого завдання» [45, с. 142].

Тезаурус методичного працівника розглядає «творчість як продуктивну людську діяльність, що здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення [48].

Багатоаспекте трактування творчості дає В. Андреев. Він вважає, що це вид людської діяльності, для якої характерні:

а) наявність протиріччя, суперечності, певної проблеми як спонукальної причини творчості;

б) соціальна і індивідуальна значущість та прогресивність результату, який сприяє розвитку суспільства й особистості;

в) наявність об'єктивних (соціальних, матеріальних) умов для творчості;

г) наявність суб'єктивних (особистісних якостей, знань, умінь, позитивної мотивації, творчих здібностей) умов творчості;

д) новизна і оригінальність процесу або результату творчості [3].

С. Гольдентрихт розуміє творчість такою діяльністю людини, яка створює нові матеріальні й духовні цінності, що мають суспільну значущість [8].

У наукових розвідках з педагогіки творчість особистості розглядається в контексті різних загальнометодологічних підходів: системно-діяльнісного (Б. Ломов, В. Моляко та ін.), особистісно орієнтованого (Д. Богоявленська, А. Маслоу та ін.), з позицій гуманізації та гуманітаризації освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн та ін.).

Отже, у педагогічному аспекті вивчення феномену творчості значна увага звертається на новизну та суспільну значущість результатів творчої діяльності як основних її критеріїв, а передумовою творчості виступає процес засвоєння матеріальних і духовних цінностей, створених людством, під час якого відбувається формування та розвиток творчої особистості.

Таким чином, здатність творити максимально виявляється у новаторському розв'язанні найскладніших проблем людського буття, у готовності реалізувати вже відомі завдання оригінально, новими способами.

Т. Коваленко серед сучасних поглядів науковців щодо природи творчості виділяє два підходи:

1) творчість як діяльність спрямовану на створення нових суспільно значущих цінностей;

2) творчість як основа самореалізації людини.

Сутність першого підходу пов'язана з критеріями об'єктивної новизни й оригінальності продуктів творчої діяльності. У другому підході акценти зміщуються з продукту творчості на суб'єкта творчої діяльності, тобто особистість, без якої неможлива творчість [18].

Американський вчений Дж. Гілфорд виділив параметри творчості. Він вважає, що до параметрів творчості відносяться наступні здатності:

- виявляти формулювати проблему;
- генерувати багато ідей;
- продукувати різноманітні ідеї;
- нестандартно реагувати на подразники;
- удосконалювати об'єкт зміною кількості та якості деталей;
- здійснювати аналіз та синтез.

Отже, головна характеристика творчості це створення нового, оригінального, незвичного, нестандартного для даних умов.

У нашому дослідженні *творчістю* ми вважатимемо *таку діяльність людини, результатом якої є новий, оригінальний продукт, що має суспільну та особистісну цінність і виступає прогресивним стимулом соціального та індивідуального розвитку.*

Більшість авторів вважають головним показником творчості особистості наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні властивості людини, що відповідають вимогам творчої діяльності людини і є умовою її успішного виконання [42].

Наведемо приклади словникових визначень поняття «здібності».

У Словнику-довіднику «Психологія особистості» даний термін трактується як «індивідуально-психологічні якості особистості, які характеризують ступінь успішності виконання будь-якої діяльності або оволодіння нею» [33, с. 124].

Схоже тлумачення знаходимо у Словнику «Психологія»: «здібності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, які виступають умовою успішного виконання будь-якої продуктивної діяльності» [34, с. 381].

С. Максименко вважає, що «здібності – це своєрідні властивості людини, її інтелекту, що виявляються в навчальній, трудовій, особливо науковій, та іншій діяльності і є необхідною умовою її успіху» [12, с. 376].

Отже, науковці пов'язують здібності з індивідуально-психологічними особливостями особистості, які дозволяють ефективно виконувати різноманітну діяльність і детермінують опанування теоретичним та практичним досвідом людства.

Враховуючи сутність понять «творчість» та «здібності» з'ясуємо зміст дефініції «творчі здібності».

Погляди вчених на поняття «творчі здібності» різняться за своєю сутністю.

Одні дослідники пов'язують творчі здібності з характеристиками розумової діяльності. Зокрема, В. Рогозіна вважає, що це особливий вид розумових здібностей, які виявляються в умінні породжувати мисленнєву діяльність за межами вимог, відхилятися під час мислення від традиційних норм, генерувати різноманітні оригінальні ідеї та знаходити способи їх практичного вирішення [36]. А на думку В. Цюлковського, це продукт роботи мозку на шляху від відкриття істин, усім відомих, до відкриття істин, нікому невідомих.

Інші вчені (Е. Зверева, С. Баган, Т. Равлюк) розглядають їх як синтез властивостей особистості, які характеризуються ступенем відповідності творчої діяльності вимогам до неї та зумовлюють ефективність такої діяльності [35].

Г. Іванова зазначає, що творчий потенціал людини визначається не лише мисленням, але й іншими психічними явищами: свідомістю, інтуїцією, уявою, мотивами, емоціями, пам'яттю, волею тощо [15].

Ми вважаємо, що творчі здібності - це *індивідуально психологічні особливості особистості, які забезпечують ефективність створення нового, оригінального продукту, що має суспільну та особистісну цінність і виступає прогресивним підґрунтям соціального та індивідуального розвитку.*

Потреба розвитку творчих здібностей особистості розкривається у працях В. Моляко, О. Музики, Б. Теплової, О. Матюшкіна, Я. Пономарьова, Н. Кузьміної.

У педагогіці «розвиток» тлумачиться як процес кількісних та якісних змін в організмі людини [13, с. 40].

Даний процес пов'язаний з постійними, неперервними змінами, переходами з одного стану в інший, від простого до складного, від нижчого до вищого. В розвитку людини виявляється дія універсальних філософських законів взаємопереходу кількісних змін у якісні і навпаки, єдності і боротьби протилежностей. При цьому вчені наголошують, що особливо інтенсивно ці зміни відбуваються в період навчання у школі.

Таким чином, під «розвитком творчих здібностей» ми розумітиме *процес позитивних змін індивідуально психологічних особливостей особистості, які забезпечують ефективність створення нового, оригінального продукту, що має суспільну та особистісну цінність і виступає прогресивним підґрунтям соціального та індивідуального розвитку.*

Отже, вчені показали, що творчість — специфічна форма взаємодії людини зі світом, яка, окрім задоволення, створює передумови для духовного розвитку, а розвиток творчих здібностей — не загальне, абстрактне, а складне психолого-педагогічне явище, яке потребує цілеспрямованої, систематичної роботи [5].

Природа щедро наділила кожну дитину можливостями розвиватися, і завдання вчителя - знайти, як реалізувати ці можливості і дати змогу учням піднятися на найвищі висоти творчості [37].

У педагогіці застосовують багато методик, опитувальників, завдань, ігор, легенд, казок, методів, тестів, які використовуються для розвитку творчих здібностей: метод гірлянд випадкових асоціацій, евристичний діалог Сократа, гіпотетичний діалог, розроблений Платоном, метод пошуку ідей у малій групі «Нарада піратів», метод ефективною записної книжки Дж.В. Хейфіля, метод

синектики В.Дж. Гордона, пошук сполучних ланок, вилучення зайвого слова, діалог Дон Кіхота й Санчо Пансо тощо.

У час особистісно-орієнтованої та компетентнісної освіти особливу увагу вчених та педагогів практиків, які займаються проблемою розвитку творчих здібностей учнів різних вікових категорій привертають інтерактивні методи.

1.2. Інтерактивні технології як засіб розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови.

Вирішення глобальних світових проблем у наш час вимагає об'єднання інтелектуального потенціалу та практичного досвіду людства. Тільки спільними зусиллями можливо подолати кризисні явища і побудувати комфортне суспільне життя.

Тому перед освітою постало завдання навчити сучасних школярів активно співпрацювати та організовувати успішну взаємодію для знаходження необхідних рішень, активізації пізнавальної діяльності, вияву творчого потенціалу. На думку О. Січкарук, саме інтерактивне навчання є тим середовищем, яке найбільш природно моделює зовнішнє соціальне оточення, вчить публічній комунікації, а отже, сприяє соціалізації людини та її вмінню раціонально і корисно діяти в суспільстві [43]. Спільна діяльність дає змогу учням стати активними суб'єктами освітнього процесу, формує відповідальність та рішучість, загартовує волю та стимулює до руху вперед стежками людського досвіду.

Питання застосування інтерактивних технологій навчання в сучасних освітніх закладах широко досліджується вітчизняними і зарубіжними науковцями психолого-педагогічного профілю.

Теоретичні засади та практичні питання використання інтерактивних методів навчання для системи закладів вищої та післядипломної освіти в Україні розглядали В. Андрущенко, О. Горошкіна, Т. Груба, І. Дроздова, Г. П'ятакова, Т. Сердюк, А. Фасоля, П. Фенрих, П. Шевчук. В українській

лінгводидактиці сутність інтерактивного навчання досліджували Н. Захлюпана, І. Кочан, Л. Пироженко, О. Пошетун, О. Січкарук.

До трактування інтерактиву в навчанні науковці підходять по-різному. У роботах дослідників ми знаходимо такі терміни: «інтерактивний метод», «інтерактивне навчання», «інтерактивні технології».

Розглянемо визначені дефініції.

Слід відмітити, що «інтерактив» - слово англійського походження (interact), де *inter* перекладається як взаємний, а *act* – діяти, тобто інтерактивний – це здатний до взаємодії, діалогу. Отже, під інтерактивністю перед усе розуміють принцип побудови і функціонування спілкування в режимі діалогу.

У той же час *навчання* трактується як впорядкована взаємодія учителя і учнів, спрямованих на забезпечення свідомого і міцного засвоєння системи наукових знань, умінь і навичок, формування вміння використовувати їх у житті, на розвиток самостійності мислення, спостережливості та інших пізнавальних здібностей, оволодіння елементами культури розумової праці і формування основ світогляду [13, с. 97].

Таким чином, навчання потребує напруженої розумової роботи людини і її власної активної участі в цьому процесі. Пояснення й демонстрація, самі по собі, ніколи не дадуть справжніх, стійких знань. Цього можна досягти тільки за допомогою активного (інтерактивного) навчання.

Важливо зауважити, що вчитель під час інтерактивного навчання виступає як організатор, консультант, фасілітатор, який ніколи не «замикає» навчальний процес на собі. Головними у процесі навчання є зв'язки між школярами, їхня взаємодія і співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, які беруть на себе відповідальність за результати навчальної діяльності.

За трактуванням «Педагогічного енциклопедичного словника» Б. Бімбада інтерактивне навчання побудоване на взаємодії того, хто навчається, з навчальним середовищем, яке є сферою досвіду, що засвоюється [27, с. 107].

І. Кочан та Н. Захлюпана під інтерактивним розуміють «діалогове навчання, у процесі якого відбувається взаємодія вчителя й учнів...; всі учні залучаються до процесу пізнання, кожен учень робить свій особливий індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності; навчання проходить в атмосфері доброзичливості і взаємної підтримки» [20, с. 119].

Взаємодія в інтерактивній комунікації виключає як домінування будь-якого учасника освітнього процесу над іншими, так і акцентування однієї думки щодо інших. Важливими аспектами інтерактивного навчання слід виділити гуманістичність та демократичність спілкування. Учні привчаються аналізувати фактаж ний матеріал і приймати виважені рішення.

Використання інтерактивну дає змогу організувати навчання таким чином, щоб учень навчився застосовувати здобуті знання і набуті вміння не тільки у навчанні, але й у соціально-побутових ситуаціях, зрозумів, що будь-яка з наук не існує сама по собі, а тісно пов'язана з життям.

У дослідженні А. Адамової інтерактивність розглядається як безпосередній діалог, а інтерактивне навчання як таке, що базується на спілкуванні. Форми навчання при цьому видозмінюються з трансляційних (передавальних) на діалогові, тобто засновані на взаєморозумінні та взаємодії [1, с. 9].

Також О. Слободяник зазначає, що однією з головних і відмінних рис інтерактивного навчання є використання власного досвіду учнями під час розв'язання проблемних питань, а для цього необхідно навчити школярів ставити питання аби з'ясувати незрозуміле [44].

О. Пометун трактує інтерактивне навчання як організацію вчителем за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на: суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня (паритетності); багатосторонній комунікації; конструюванні знань учнем; використанні зворотного зв'язку; постійній активності учня [29].

Автор розглядає інтерактивне навчання як активну взаємодію кожного учня з іншими шляхом:

- діалогу/полілогу, взаємонавчання (кожен учасник освітнього процесу є рівним; він вчиться критично міркувати, висловлювати свою думку та обґрунтовувати її);
- навчання через дію (учні активно співпрацюють між собою; виконуючи окремі завдання, вони отримують колективний цілісний результат);
- зміну способу взаємодії педагога й учнів (провідною роллю вчителя стає не «джерело інформації», а «організатор умов для активного навчання дітей»);
- навчання через досвід (весь освітній процес має ґрунтуватися на особистому досвіді учасників, його осмисленні) [30, с. 45-46].

Отже, сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що всі учасники освітнього процесу знаходяться у постійній активній взаємодії. Іншими словами, спираючись на тлумачення терміну «навчання» І. Зайченко, *свідоме та міцне засвоєння системи наукових знань, формування умінь і навичок для подальшої життєдіяльності, розвиток самостійності мислення, спостережливості та інших пізнавальних здібностей, оволодіння елементами культури розумової праці і формування основ світогляду в інтерактивному навчанні має відбуватися у співнавчанні, взаємонавчанні, навчанні у співпраці, співробітництві, де і учень, і вчитель є рівноправними партнерами освітнього процесу, які усвідомлюють мету власних дій й рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють.*

Організація процесу навчання пов'язана з визначенням форм, методів та засобів, які дають змогу досягнути поставленої мети. Логічно зауважити, що основними методами діалогового навчання мають бути інтерактивні методи.

Метод, за визначенням Н Волкової, є способом керівництва пізнавальною діяльністю учнів [7, с. 275].

На думку І. Зайченко, метод – шлях досягнення мети і завдань навчання [13, с. 91].

Співставлення тлумачення сутності інтерактивну та визначення поняття «метод» дає розуміння дефініції «інтерактивний метод». Зокрема, О. Січкарук трактує інтерактивні методи як «методи, в основі яких лежить спілкування. Воно має чітко визначену тему, мету, дидактичне завдання. Результатом такого спілкування є вирішення проблеми, розв'язання задачі, знаходження шляхів рішення критичної ситуації» [43, с. 18].

Інтерактивні методи, на думку О. Пошетун, – це «посилена педагогічна взаємодія, взаємовплив учасників педагогічного процесу через призму власної індивідуальності, особистого досвіду життєдіяльності» [30, с. 38].

Інтерактивними методами навчання А. Смолкін вважає способи активізації навчально-пізнавальної діяльності, які спонукають до активної розумової та практичної діяльності в процесі оволодіння матеріалом, коли активний не лише викладач, але й студенти [46, с. 30].

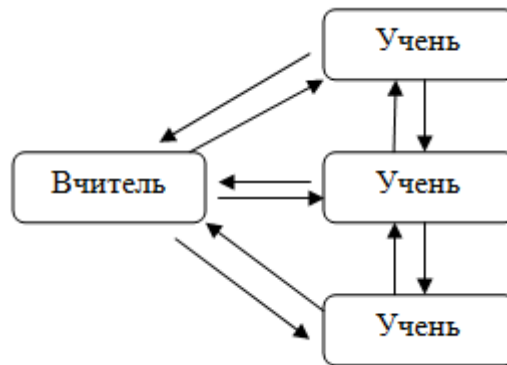
Під методами інтерактивного навчання І. Луцик розуміє такі методи, які зумовлюють процес активної взаємодії суб'єкта навчання з навчальним середовищем з метою досягнення визначених дидактичних результатів [22]. Таким чином, *інтерактивним методом навчання ми вважатиме такий спосіб навчально-пізнавальної діяльності, сутністю якого є взаємодія, співпраця, взаємовплив учасників освітнього процесу.*

Використання інтерактивних методів дозволяє реалізувати ідею співробітництва тих, хто навчає і тих, хто навчається, вчить їх конструктивній взаємодії, сприяє оздоровленню психологічного клімату на уроці, створює доброзичливу атмосферу.

Інтерактивні методи характеризують таку форму навчання, коли учні і вчитель перебувають у режимі бесіди, діалогу між собою. Це співпраця, взаємонавчання: вчитель – учень, учень – учень. При цьому вчитель і учень – рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання. Інтерактивна взаємодія виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншим, однієї думки над іншою. Під час такого спілкування учні вчаться бути демократичними,

спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, ухвалювати обґрунтовані рішення.

У загальному вигляді навчання за інтерактивними методами можна представити наступною схемою (мал. 1).

Мал. 1. Інтерактивна взаємодія вчителя й учнів.

Інтерактивні методи орієнтовані на широку взаємодію учнів не тільки з учителем, а й одне з одним, на домінування активності учнів у процесі навчання. Роль учителя на інтерактивних заняттях зводиться до скеровування діяльності учнів на досягнення цілей заняття [24].

Саме тому сьогодні інтерактивні методи як система правил організації продуктивної взаємодії, відповідають завданням модернізації освіти на засадах компетентнісного підходу.

З'ясування сутності терміну «інтерактивна технологія» потребує усвідомлення поняття «технологія».

Модернізація освіти у наш час пов'язана в першу чергу з її технологізацією, оскільки технології виступають системотвірним чинником освітнього процесу і освітньої діяльності, забезпечують їх цілісність, особистісну і соціально-економічну значущість.

Технологічний процес завжди передбачає певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментів) та умов.

Погляди науковців у тлумаченні терміну «технологія» мають певну розбіжність. Наведемо деякі з них.

У Великому енциклопедичному словнику «технологія» трактується як сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми сировини, матеріалів і напівфабрикатів, здійснюваних в процесі виробництва продукції [6].

Грунтовне визначення технологіям дає Г. Селевко. На думку науковця, це «сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів та засобів навчання і виховання, тобто вона є своєрідним організаційно-методичним інструментарієм активного педагогічного процесу» [40, с. 14-15].

Враховуючи, що сутнісною характеристикою поняття «інтерактив» виступає взаємодія, співпраця, взаємовплив, визначимо термін «інтерактивна технологія». Ми вважаємо, що *інтерактивна технологія – це система організаційно-методичного інструментарію активного освітнього процесу, дія якого пов'язана з співпрацею, взаємодією, взаємовпливом його учасників.*

Інтерактивна модель навчання передбачає застосування технологічного підходу і бачиться сьогодні як застосування у навчанні сукупності інтерактивних технологій, загальною ознакою яких є принципи інтеракції: багатостороння комунікація, взаємодія і взаємонавчання учнів, кооперована навчальна діяльність з відповідними змінами у ролі і функціях як тих, хто навчається, так і вчителів.

За словами О. Пометун та Л. Пироженко, «інтерактивні технології навчання включають в себе чітко спланований очікуваний результат навчання, окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання, та розумові і навчальні умови й процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів» [31, с. 29].

Інтерактивні технології відіграють важливу роль у сучасній освіті. Їх перевагою є те, що ті, хто навчається засвоюють всі рівні пізнання (знання, розуміння застосування, оцінка), збільшується в групах кількість учнів, які свідомо засвоюють навчальний матеріал. Школярі займають активну позицію в засвоєнні знань, зростає їх інтерес в одержанні знань. Значно підвищується

особистісна роль вчителя – він виступає лідером, організатором. Але треба зазначити, що проектування і проведення заняття за інтерактивними технологіями вимагають, перш за все, компетентності в даних технологіях вчителя, його вміння переглянути і перебудувати свою роботу.

Використання сучасних інноваційних технологій, зокрема технології інтерактивного навчання, вважає О. Комар, значною мірою підвищує ефективність навчального процесу, сприяє високому інтелектуальному розвитку учнів, забезпечує оволодіння навичками саморозвитку особистості, можливістю думати, творити [19, с. 5-7].

За допомогою інтерактивних технологій учні вчаться:

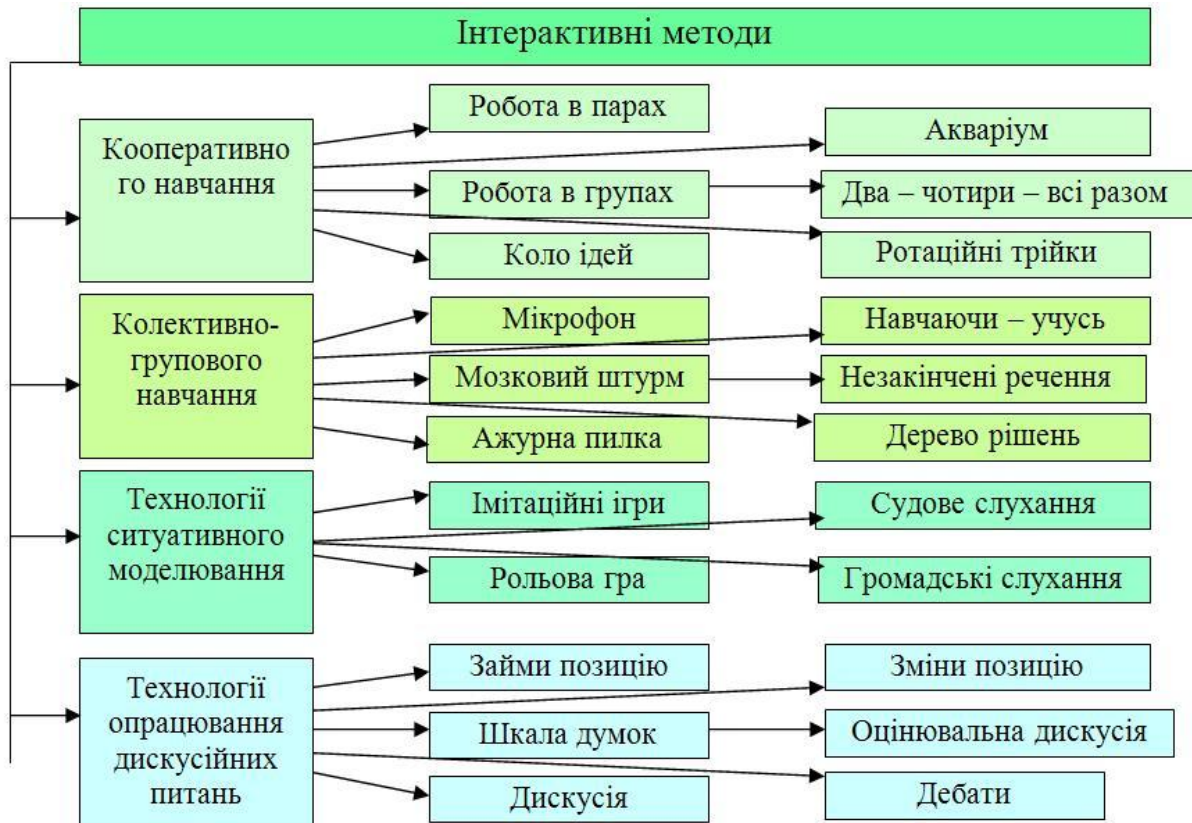
- слухати іншу людину та приймати її точку зору;
- формувати, доводити та захищати власну думку;
- аргументувати свою позицію та дискутувати з людьми, які дотримуються інших поглядів;
- встановлювати комунікативний зв'язок для вирішення поставлених задач;
- розвивати навички самостійної роботи.

Застосування вчителем інтерактивних технологій навчання також змінює звичну для учня ситуацію навчання, характер його діяльності, ставить його в іншу позицію: учень перестає бути «пасивною посудиною», в яку «вливають чергову порцію знань», а стає активним учасником навчання.

Залежно від мети заняття і форми організації навчальної діяльності О. Пошетун та Л. Пироженко виділяють чотири групи інтерактивних технологій навчання:

- інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, трійках, карусель, робота в малих групах, акваріум тощо);
- інтерактивні технології колективно-групового навчання (мікрофон, незакінчені речення, мозковий штурм, ажурна пилка та ін.);
- технології ситуативного моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація та ін.);

- технології опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, займи позицію, кейс-метод, дискусія тощо). [31, с. 55] (мал. 2).

Мал. 2 Класифікація інтерактивних технологій.

Іншу класифікацію інтерактивних технологій запропонувала Т. Сердюк. Науковець поділяє інтерактивні технології за певними критеріями:

- 1) за дидактичною метою - інформаційні, розвиток дієво-практичної сфери, розвиток механізмів самокерування особистості, розвиток сфери творчих якостей, розвиток ключових компетентностей;
- 2) за домінуючою формою організації навчально-пізнавальної діяльності - індивідуальні, парні, групові, колективні;
- 3) за домінуючим методом навчання - інформаційні, проблемно-пошукові, імітаційно-ігрові, дослідницькі;
- 4) за домінуючими засобами навчання - гомоорієнтовані (основний партнер у взаємодії – людина або група осіб) і техноорієнтовані (переважання технічних засобів навчання) [41, с. 8].

Накопичений вже сьогодні в Україні та за кордоном досвід, вважає Н. Лалак, засвідчує, що інтерактивні технології навчання сприяють інтенсифікації навчального процесу та активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Це виявляється в необхідності: аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу й тому зробити засвоєння знань більш доступним; самостійно знаходити можливі ресурси для вирішення проблеми; виробляти стратегію досягнення цілей та планувати конкретні дії; навчитись формулювати власну думку, правильно її виражати, доводити власну точку зору, аргументувати й дискутувати; навчитись слухати іншу людину, поважати альтернативну думку; моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації і переживати їх; вчитись будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути діалогу; знаходити спільне розв'язання проблеми; розвивати вміння проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих задумів [21, с. 69].

Отже, в умовах особистісно-орієнтованої освіти інтерактивні технології набувають все більшої актуальності, оскільки відповідають комунікаційним та навчально-пізнавальним запитам школярів (і учнів молодшого шкільного віку в тому числі). Інтерактивні технології виступають своєрідним каталізатором освітнього процесу. Тому, у розвитку творчих здібностей молодших школярів, на нашу думку, вони також можуть виступати засобом активізації руху учнів шляхом розкриття творчого потенціалу.

1.3. Особливості розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови

Вчені, як вітчизняні (М. Заброцький, І. Кулагина), так і зарубіжні (Г. Крайг) виділяють декілька етапів формування творчих здібностей людини. Формування задатків до творчості обумовлене загальним розвитком людини, а також особливостями кожного з вікових періодів. Звісно такий поділ є

достатньо умовним. Крім того, кожна дитина - особистість, а тому прояви і загалом процес формування та розвиток здібностей до того чи іншого роду занять може по-різному проявлятися.

На сьогоднішній день психологи виділяють п'ять вікових періодів:

- 1-2 роки - у малюків проявляються перші творчі нахили, що проявляється в спробах малювання;
- 3-4 роки - час всебічного розвитку, пік формування здібностей. У цей період проявляються симпатії до певного типу діяльності;
- 5-6 років - розвиток мислення. Вітається відвідування секцій і гуртків за інтересами, розвиток таланту;
- 7-8 років - прояв стійкого інтересу дітей до творчості, період відвідування регулярних занять, досягнення перших успіхів;
- 9-14 років - формування самостійності, здібностей до аналізу і синтезу, відповідального ставлення до занять, визначення подальшого шляху розвитку [9, с. 37].

Отже, як бачимо, на навчання в початковій школі приходиться два повних періоди, виділених психологами. Ці періоди характеризуються розвитком мислення (в тому числі і категорійного та просторового); визначенням інтересів до того чи іншого напрямку в творчості. А в 7-8 років відвідування занять за інтересами стає регулярним.

Таким чином, у початковій школі відвідування занять стає систематичним, постійним, оскільки на всіх позашкільних заняттях все таки існує вірогідність варіативності та несистематичного відвідування занять, особливо, якщо вони не пов'язані з серйозним заняттям спортом. Уроки, які відвідує учень і які є обов'язковими елементами шкільної освіти, є ледь не найкращим місцем для розвитку творчих нахилів школярів.

Саме тому так важливо включати творчі елементи в навчальний процес. Сьогодні будь-який предмет початкової школи виступає майданчиком розвитку творчих здібностей учнів.

Не дивлячись на те, що програма з української мови для учнів початкової школи є досить насиченою та комплексною, варто виділяти час на творчі завдання. Необхідно розуміти, що якою б досконалою не була міністерська програма, без певних елементів творчості, учні не будуть повноцінно розвиватися та засвоювати матеріал.

Як вказують Л. Паламарчук та В. Рудаківська, творчість є напруженою роботою, якій передують тривалий період накопичення вражень про навколишній світ, сприйняття, аналізу явищ, подій, усвідомлення власного ставлення до них. Для учня початкової школи, тим більше, для першокласників, які все ще не дуже відрізняються від дошкільнят своїми знаннями, навичками та вміннями, пізнання навколишнього світу складає сенс життя, а творчість є ніби продуктом цього пізнання [25].

Зважаючи на психологію особистості учня молодшого шкільного віку, потрібно зупинитися на особливостях дитячої творчості. Аналіз праць науковців дозволяє стверджувати що:

- Творчі прояви у дітей спостерігаються досить рано. З одного боку, ці вияви можна віднести до типових, з іншого – у них проявляється індивідуальність кожної окремої дитини.
- Для дитячої творчості характерним є непередбачуваність, спонтанність. Творчі процеси найчастіше протікають на підсвідомому рівні, а свідомість фіксує лише їхній кінцевий результат. Причому творчість дитини своєрідна, індивідуальна, не завжди піддається дорослому поясненню.
- І у творчій, і в будь-якій іншій діяльності учням початкових класів властиві всеохоплююча допитливість. Пізнавальна активність молодшого школяра спрямована не тільки на пізнання окремого предмета чи явища, а й на розпізнання його устрою, причини, мети, призначення, способу використання й таке інше. Пізнавальний інтерес є важливою складовою пізнавальної активності. Він зростає в процесі накопичення дитиною досвіду пізнавальної діяльності, що також виявляється у дитячій творчості.

- Дитині властивий потяг до казок, віршів, музики, картин, загалом – до мистецтва. Однією з характерних рис молодших школярів є відчуття прекрасного, прагнення до красивого. Поступово естетичне сприйняття стає основою, «матеріалом» для творчої діяльності.
- Розвиток творчих здібностей вимагає створення певних умов, за яких дитина почуватиметься вільною від впливу дорослого. Творчі прояви наявні там, де відсутні заборона, стримування, певні обмеження.
- Л. Виготський вказував, що у дитячій творчості велику роль відіграє комбінування цілого та частин, реального та вигаданого. Отже, в самостійній діяльності або під час спільних з дорослим ігор дитині слід ненав'язливо розкривати прийоми творчого мислення, вчити її помічати незвичне;
- Креативність є однією з базових характеристик учня молодшого шкільного віку, що характеризує активну позицію особистості, готовність ухвалювати миттєві рішення, допитливість, здатність коментувати процес та результати діяльності, стійку мотивацію досягнень, розвинену увагу, а також здатність до створення творчого образу, який характеризується оригінальністю, варіативністю, гнучкістю та рухливістю [50].

Варто також пам'ятати, що не всі учні однаково талановиті. Кожному школяру потрібен свій час для розкриття талантів. Тому важливо не відбити в учня бажання проявляти творчі здібності. Тому необхідно якомога тактовніше оцінювати творчі завдання, реагувати не так на їх зміст та глибину виконання, як на сам факт прояву творчих нахилів та готовності до творчості. Не варто також порівнювати творчі завдання одних учнів з іншими. Педагоги-практики, а також дитячі психологи радять оцінювати їх максимально індивідуально, враховуючи всі попередні прояви творчості та загальні здібності кожного школяра окремо.

На різноманітних педагогічних ресурсах можемо бачити ряд порад щодо розвитку творчості в учнів. Проте, частіше за все, подібні поради носять

загальний характер і не прив'язані до якогось конкретного предмету зі шкільного розкладу.

Наведемо для прикладу перелік порад Спеціалізованої школи № 196 Святошинського району м. Києва:

- Підхоплюйте думки учнів й оцінюйте їх одразу, підкреслюючи їхню оригінальність, важливість тощо.
- Підкреслюйте інтерес дітей до нового.
- Заохочуйте оперування предметами, матеріалами, ідеями. Дитина практично вирішує дослідницькі завдання.
- Вчіть школярів систематичної самооцінки кожної думки. Ніколи не відкидай її.
- Виробляйте в учнів терпиме ставлення до нових понять, думок.
- Культивуйте творчу атмосферу – учні повинні знати, що творчі пропозиції, думки клас зустрічає з визнанням, приймає їх, використовує.
- Учіть дітей цінувати власні та чужі думки.
- Іноді ровесники ставляться до здібних школярів агресивно, цьому необхідно запобігати. Найкращим засобом є пояснення здібному, що це характерно, й розвивати у нього терпимість та впевненість.
- Пропонуйте цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї.
- Розсіюйте страх у талановитих дітей.
- Стимулюйте і підтримуйте ініціативу учнів, самостійність. Підкидайте проекти, як можуть захоплювати.
- Створюйте проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви.
- Створюйте в школі періоди творчої активності, адже багатого геніальних рішень з'являється в таких моментах.
- Допомагайте оволодівати технічними засобами для записів.
- Розвивайте критичне сприйняття дійсності.
- Вчіть доводити починання до логічного завершення.

- Впливайте особистим прикладом.
- Під час занять чітко контролюйте досягнуті результати та давайте завдання підвищеної складності, створюйте ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання.
- Залучайте до роботи з розробки та впровадження власних творчих задумів та ініціатив, створюйте ситуації вільного вибору і відповідальності за обране рішення.
- Використовуйте творчу діяльність вихованців під час проведення різних видів масових заходів, відкритих та семінарських занять, свят.
- Під час опрацювання програмового матеріалу залучайте до творчої пошукової роботи з використанням випереджувальних завдань, створюйте розвиваючі ситуації.
- Відзначаєте досягнення вихованців, підтримуйте та стимулюйте активність, ініціативу, пошук.
- Не бійтеся вибачитися, якщо ви не мали рації. Ваш авторитет в очах учнів тільки підвищиться. Будьте терплячими і до їхніх помилок.
- Пам'ятайте, що учень – «...це не посудина, яку потрібно наповнювати, а факел, який треба запалити» (К. Ушинський).

Спробуємо подивитися, як всі ці поради (чи більшість з порад) корелюються з уроками української мови в початковій школі.

Починаючи вчити рідну мову більше ніж на розмовному рівні, учні так чи інакше стикаються з новими для них термінами, визначеннями, поняттями, правилами. Вони, звісно, адаптовані до розуміння учнів в тому чи іншому класі, але в будь-якому разі можуть бути складними для засвоєння. Тому вчитель може поговорити з учнями про їх значення, запитати як вони розуміють те чи інше слово, поміркувати над подібністю їх до інших слів та понять. Шукаючи подібні слова, а також роздумуючи над їх походженням та використанням в мові, учні дійсно починають виконувати, хоч і на елементарному рівні, перші

пошукові та дослідницькі дії, навіть якщо такими їх можна назвати поки ще досить умовно.

Вчитель на уроках загалом, як і на уроках української мови, повинен дбати про дружелюбну атмосферу в класі. Даючи учням змогу висловити власну думку, допомагаючи сформулювати та озвучити її від початку до кінця, а також не відкидаючи її безапеляційно і показово, вчитель здатен створити атмосферу терпимості до думок інших та поваги до своєї власної думки. Якщо всі учні будуть усвідомлювати, що до їх думок ставляться з такою ж повагою, як і до думки інших, вони самі будуть підтримувати творчу атмосферу. Вчителеві лишиться лише направляти процес в потрібне русло.

На нашу думку, розвивати творчі здібності варто поступово, з врахуванням всіх вікових особливостей та шкільної програми.

Так, на уроках української мови в 1 класі можна почати з так званих хвилинок творчості. Учні, зокрема, можуть робити спроби створити ілюстрації до прослуханого твору. Наприклад, вчитель читає вірш чи коротеньке оповідання, а учні прямо в робочому зошиті чи в спеціальному альбомі для малювання створюють до нього ілюстрацію.

З огляду на те, що в більшості випадків, якщо учні до школи відвідували дитячий садочок, вони вже вміють читати, навіть трохи писати. Можна спробувати запропонувати їм доповнювати вже написані речення словом чи двома з нижче запропонованих.

В 2 класі також не варто відмовлятися від створення малюнків до почутого. Крім того цей метод можна вже застосовувати до самостійно прочитаного твору, в тому числі і у формі домашнього завдання. В цьому віці учні вже значно краще читають і пишуть і можуть доповнювати речення самостійно дібраними словами. Вже потрібно пропонувати їм самостійний пошук інформації. Наприклад, в бібліотеці чи в підручниках. Школярі також можуть самостійно готувати короткі повідомлення на інші уроки, але з заданими параметрами (підібрати синоніми до назв рослин).

Прикладом творчого завдання молодшим школярам може бути і таке: знайти інформацію про якусь з тварин, що мешкає в нашому краї і написати про нього коротке оповідання.

Таким чином, учнів можна поступово готувати до більш складних форм самостійної та творчої роботи.

Починаючи з 3-4 класу учні молодшого шкільного віку вже здатні самі виконувати пошукову роботу та працювати над проектами. Проте варто пам'ятати, що вчитель має не лише організовувати групи для роботи над проектами, але і контролювати його виконання на всіх етапах. Крім того, з огляду на те, що весь колектив має бути зацікавлений в розвитку творчих здібностей та екологічного світогляду учнів, можна запропонувати вчителю географії провести інтегративний урок, або ж об'єднати свої уроки української мови та природознавства і влаштувати екскурсію на природу. Якщо поруч є водойма - до неї, якщо парк чи лісовий масив - туди.

Метод проектів є досить складним методом навчання для учнів початкових класів, його варто ділити на етапи. Для прикладу, наступні етапи:

- Поділ на команди методом жеребкування (кожен учень за чергою витягує папірець з непрозорого мішечка, де папірець блакитного кольору означає, що проект буде пов'язаний з водоймою; папірець зеленого кольору означав, що учні будуть працювати над проектом, пов'язаним з дикою рослинністю населеного пункту, в тому числі і тією, що росте вздовж водойми)
- Кожна робоча група обирає собі назву
- Ролі в кожній команді розділені наступним чином: пошук інформації в мережі Інтернет; пошук інформації в шкільній бібліотеці (по двоє на кожену роль). Інформацію необхідно систематизувати та оформити на папері будь яким зручним способом.
- Додатково кожна група має домовитися з вчителем біології та географії про консультації, а також провести під наглядом вчителів дослідження безпосередньо біля водойми та на вулицях населеного пункту.

- Систематизація та аналіз інформації та оформлення тексту проекту.
- На основі отриманої інформації підготувати індивідуально твір-розповідь про побачене
- Ілюстрація власних творів та оформлення з них стендів, котрі будуть розміщені в приміщенні, де відбудуватиметься захід з презентацією проектів
- Підготовка пам'яток з поводження на природі для учнів школи
- Презентація проекту та рекомендації щодо покращення екологічної ситуації в населеному пункті.

Отже, використовуючи метод проектів та інтегровані уроки можна не тільки залучити учнів до командної роботи, пошуку та аналізу отриманої інформації, але навчити спостерігати за природою та на викладати пережиті емоції на папері в якості твору. Крім того, створення ілюстрацій до власних творів допомагає ще раз його переосмислити і, можливо, відредагувати.

Практично на кожному уроці української мови, читання чи природознавства можна влаштовувати творчі хвилинки, давати волю уяві учнів (в заданому напрямку). Так, на уроках української мови це можуть бути творчі диктанти-п'ятихвилинки.

Молодших школярів можна стимулювати до того, щоб вони фіксували всі свої творчі думки, навіть в позаурочний час, використовуючи для цього несподівані засоби. Для прикладу, гарно підійде чек з магазину. Його розмір сам по собі обмежуватиме учня, стимулюючи його до лаконічності. Адже інколи вона, лаконічність, також потрібна для чіткого вираження думки. А потім запис з чека можна розширювати та доповнювати.

Час від часу можна пропонувати учням самим вигадувати тему та умови для творів з урахуванням теми уроку. Якщо тема для твору запропонована кимось з дітей, учитель також може виконати завдання, написавши 5-6 речень твору-роздуму разом з школярами.

Протягом уроків напевне будуть виявлені нахили до літературної діяльності окремих учнів. Так, їхні твори, вірші і таке інше можна включати до

сценаріїв різноманітних заходів, таким чином стимулюють творчість талановитих учнів.

Як бачимо, існує багато варіантів розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови. Окремі з них передбачають колективну працю над виконанням тих чи інших завдань, комбінування з іншими предметами. Але від того ще цікавіше.

Загалом важливо розуміти, що сучасна система шкільної освіти має бути спрямована на всебічний розвиток особистості, а не на бездумне запам'ятовування та відтворювання вивченого матеріалу.

Перевірені та адаптовані до вимог освітньої програми методи розвитку творчих здібностей можуть бути широко застосовані в сучасній шкільній освіті на уроках з різних дисциплін, в тому числі на уроках української мови.

Висновки до першого розділу

1. У ході аналізу науково-методичної літератури було зроблено висновок, що проблема творчого розвитку особистості гостро стоїть в сучасній освіті України, оскільки суспільство потребує творчих, діяльних і обдарованих, інтелектуально й духовно розвинених громадян.
2. Проблема формування творчої особистості відображена у документах держаного рівня: Національна стратегія розвитку освіти на період до 2021 року, Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», Закон України «Про початкову освіту».
3. У теоретичному аналізі було узагальнено і конкретизовано сутність понять «творчість» як діяльність людини, результатом якої є новий, оригінальний продукт, що має суспільну та особистісну цінність і виступає прогресивним стимулом соціального та індивідуального розвитку, «здібність», «творчі здібності» як індивідуально психологічні особливості особистості, які забезпечують успішність діяльності, результатом якої є новий, оригінальний продукт, що має суспільну та особистісну цінність і виступає прогресивним стимулом соціального та

індивідуального розвитку, *виділено* параметри творчості, *визначено* поняття «розвиток творчих здібностей» як процес позитивних змін індивідуально психологічних особливостей особистості, які забезпечують успішність діяльності, результатом якої є новий, оригінальний продукт, що має суспільну та особистісну цінність і виступає прогресивним стимулом соціального та індивідуального розвитку, *розкрито* особливості дитячої творчості,

4. Зроблено порівняльний аналіз понять «**інтерактивне навчання**» як свідоме та міцне засвоєння системи наукових знань, формування умінь і навичок для подальшої життєдіяльності, розвиток самостійності мислення, спостережливості та інших пізнавальних здібностей, оволодіння елементами культури розумової праці і формування основ світогляду в інтерактивному навчанні має відбуватися у співнавчанні, взаємонавчанні, навчанні у співпраці, співробітництві, де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, й рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють; «**інтерактивний метод**» як такий спосіб навчально-пізнавальної діяльності, сутністю якого є взаємодія, співпраця, взаємовплив учасників освітнього процесу; «**інтерактивна технологія**» як система організаційно-методичного інструментарію активного освітнього процесу, дія якого пов'язана з співпрацею, взаємодією, взаємовпливом його учасників; *розглянуто* класифікацію інтерактивних технологій, *обґрунтовано* використання інтерактивних технологій в початковій школі.

РОЗДІЛ II.

ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.

2.1. Критерії та рівні розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Процес розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій має певну структуру. До компонентів ми віднесли: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний.

Розглянемо сутність кожного компоненту.

Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови потребує створення мотивації до творчої діяльності як необхідної умови успішності даного процесу. Мотивація розглядається як готовність молодших школярів докладати зусилля для досягнення певної мети. Тому в аспекті нашої теми *мотиваційний компонент* характеризується інтересом учнів молодшого шкільного віку до творчої діяльності на уроках української мови, бажанням знаходити оригінальні розв'язання завдань, потребою бути нестандартним у мовленнєвій діяльності, ставитися до нового як до необхідного елементу навчання. При цьому, найкраще всі аспекти творчого розвитку учнів початкової школи відбуваються в інтерактивній взаємодії, коли робота школярів набуває самостійності, а регламентація вчителя значно зменшується. У такому разі відкривається простір творчості і у спільному пошуці знаходяться цікаві рішення.

Враховуючи сутність мотиваційного компоненту першим критерієм для визначення сучасного стану розвитку творчих здібностей на уроках української мови засобами інтерактивних технологій ми обрали - *мотиваційні орієнтації на творчу діяльність в інтерактивній сфері.*

Але для того, щоб задовольнити потяг учнів молодшого шкільного віку до творчої оригінальності потрібні знання: з одного боку – знання, які відповідають предмету української мови, оскільки вони виступають матеріалом творчості і використання їх у нестандартних комбінаціях дає новий результат; з іншого боку – знання того, як вийти з формалізованого поля знань української мови в площину нових рішень і підходів.

Тому другим компонентом, на нашу думку, має бути *когнітивний компонент*. Сутність даного компоненту полягає у набутті лексичних, граматичних, синтаксичних знань з української мови, знань особливостей мовленнєвої діяльності, а також знань правил спілкування, основ комунікації, принципів встановлення зв'язку з партнером в інтерактивній взаємодії, оскільки саме спільний пошук рішення спонукає до знаходження оригінальної відповіді, стимулює творче мислення, формує критичне ставлення до результатів розумової діяльності.

Критерієм, що відповідає когнітивному компоненту, ми обрали **ступінь оволодіння знаннями щодо здійснення творчої діяльності в освітньому процесі**.

Третім компонентом процесу розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій виступає *діяльнісний компонент*.

Даний компонент пов'язаний з використанням набутих теоретичних знань у практичній діяльності. Саме дане положення є основою компетентнісного підходу – вміння розв'язувати проблемні ситуації на уроках української мови в інтерактивній комунікації, застосовуючи теоретичний і практичний досвід. У даному випадку учні молодшого шкільного віку мають оволодіти вміннями аналізувати завдання з української мови для знаходження правильного рішення, вміннями застосовувати правила української мови, обирати потрібний шлях розв'язання завдань.

Сформованість умінь знаходити творчі рішення у розв'язанні проблемних ситуацій – це ще один критерій, що дасть змогу визначити

результативність процесу розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови в інтерактивному спілкуванні.

І останній компонент, на нашу думку, виступає основою розвитку молодших школярів на уроках української мови – це *рефлексивний компонент*.

Даний компонент передбачає вміння молодших школярів аналізувати результати власних творчих дій, визначати причини знаходження цікавих рішень, а також чинники певних невдач для їх усунення у подальшій творчій роботі у спільній комунікації на уроках української мови. Рефлексія як погляд на результати власної діяльності з боку, дає змогу учням зважено дивитися на свої творчі здобутки з метою їх покращення та активізації творчості.

Критерієм рефлексивного компоненту ми обрали **інтерактивне оцінювання результатів творчої діяльності на уроках української мови**.

Визначені компоненти діють у системному взаємозв'язку, взаємовпливають і обумовлюють ефективність роботи системи.

Отже, відповідно структурної побудови процесу розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій ми визначили наступні критерії:

- *Мотиваційні орієнтації на творчу діяльність в інтерактивній сфері.*
- *Ступінь оволодіння знаннями щодо здійснення творчої діяльності в освітньому процесі.*
- *Сформованість умінь знаходити творчі рішення у розв'язанні проблемних ситуацій.*
- *Інтерактивне оцінювання результатів творчої діяльності на уроках української мови.*

До кожного критерію ми визначили показники, які дадуть змогу визначити рівні розвитку визначеного процесу.

Показниками першого критерію - *мотиваційні орієнтації на творчу діяльність в інтерактивній сфері* – виступають:

- вияв інтересу до творчої діяльності на уроках української мови в інтерактивній взаємодії;

- потреба бути оригінальним, створювати нове на уроках української мови у творчому інтерактивному зв'язку;
- бажання знаходити нестандартні розв'язки завдань на уроках української мови в інтерактивній комунікації.

До другого критерію - *ступінь оволодіння знаннями щодо здійснення творчої діяльності в освітньому процесі* – ми підібрали такі показники:

- володіння знаннями з української мови;
- володіння знаннями інтерактивної діяльності;
- володіння знаннями творчої діяльності.

Третій критерій - *сформованість умінь знаходити творчі рішення у розв'язанні проблемних ситуацій* - ми розкрили показниками:

- вміння працювати в інтерактивній комунікації;
- вміння знаходити нестандартні розв'язки завдань на уроках української мови;
- володіння змістом предмету української мови в початкових класах загальноосвітньої школи.

І останній критерій - *інтерактивне оцінювання результатів творчої діяльності на уроках української мови* – має показники:

- вміння аналізувати результати творчої діяльності на уроках української мови в інтерактивній взаємодії;
- вміння критично підходити до успіхів та невдач на уроках української мови;
- вміння влаштовувати обговорення творчих рішень на уроках української мови.

Визначення критеріїв та показників процесу розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивної взаємодії дало можливість описати рівні даного процесу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Характеристика рівнів розвитку творчих здібностей молодших школярів
на уроках української мови засобами інтерактивних технологій**

Рівні	Характеристика
Високий рівень	характеризується стійкою мотивацією молодших школярів до творчої діяльності на уроках української мови, виявом інтересу до інтерактивної співпраці на уроках української мови з метою знаходження оригінальних рішень у розв'язанні завдань, стабільністю в оволодінні знаннями з предмету української мови, правил інтерактивної взаємодії, принципів творчого підходу у мовленнєвій діяльності на уроках української мови, прагненням показати вміння творчо використовувати знання у практичній діяльності. У школярів на даному рівні виявляються уміння аналізувати результати творчого розв'язання завдань, оцінити ступінь оригінальності отриманого рішення. Вони здатні обговорювати з партнерами в інтерактивному спілкуванні позитивні та негативні сторони творчих результатів.
Середній рівень	Учні часто виявляють інтерес до творчих завдань на уроках української мови. У них є бажання знаходити в комунікативній співпраці цікаві рішення, обговорювати їх з партнером комунікації, хоча виявляється в активній діяльності воно не завжди. Вони засвоюють основний матеріал на уроках української мови, але іноді їх неуважність призводить до неглибокого опанування матеріалу. В учнів в основному сформовані вміння працювати в парі, в групі. Вони вміють творчо підходити до виконання завдань, але роблять це не у всіх ситуаціях.

	<p>Учні даного рівня здатні аналізувати результати власної діяльності на уроках української мови. Але в самооцінці вони не схильні до об'єктивності. Творчі завдання на уроках української мови виконують із задоволенням, але позитивний результат отримують не завжди.</p>
<p>Низький рівень</p>	<p>характеризується низькою мотивацією до творчої діяльності на уроках української мови. Учні даного рівня не виявляють бажань розмірковувати над проблемною ситуацією, шукати вихід, знаходити правильне рішення. Знання з предмету мають несистематичні й неглибокі. Часто бувають прогалини в знаннях, що утруднює розв'язання творчих вправ. На уроках мови не виявляють бажання працювати разом з іншими школярами. В інтерактивній комунікації відчують себе невпевнено, намагаються більше слухати, аніж висловлювати власну думку. Творчі завдання викликають у них труднощі, репродуктивні завдання більш зрозумілі. Роботу за зразком виконують успішніше. В учнів даного рівня слабо розвинені аналітичні вміння, в оцінці вони не вміють знаходити причини успіху або помилки. Це уповільнює рух вперед у набутті компетентностей.</p>

Визначені критерії, показники та рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій дадуть змогу провести констатувальний етап дослідження даного процесу.

2.2. Сучасний стан розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Констатувальний етап педагогічного експерименту здійснювався на базі Ніжинської ЗОШ I-III ступенів № 15 та Ніжинської ЗОШ I-III ступенів № 9. У ньому взяли участь 38 учнів 3-х класів та 5 вчителів.

Констатувальний етап педагогічного експерименту здійснювався з метою з'ясування стану розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Завданнями даного етапу експерименту визначено:

- Визначити у молодших школярів сформованість мотивації до творчої діяльності на уроках української мови;
- Виявити прагнення займатися творчою діяльністю на уроках української мови в інтерактивній взаємодії;
- Перевірити знання правил роботи в інтерактивній комунікації;
- Діагностувати уміння розв'язувати творчі завдання на уроках української мови в інтерактивній співпраці;
- Визначити рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Для проведення констатувального етапу педагогічного експерименту було визначено наступні методи дослідження:

- 1) анкетування;
- 2) тестування;
- 3) спостереження;
- 4) бесіда;
- 5) метод проблемних ситуацій;
- 6) аналіз навчальної документації;
- 7) вивчення учнівських робіт.

Обчислення результатів констатувального етапу експерименту здійснювалося за допомогою методів математичної обробки (механізм знаходження середнього арифметичного).

Для перевірки мотиваційного компоненту ми використали метод спостереження за учнями молодшого шкільного віку на уроках української мови.

Об'єктом спостережень була творча діяльність молодших школярів на уроках української мови.

Предмет спостережень – інтерес учнів початкової школи до творчої діяльності на уроках української мови.

Завдання спостережень – виявити бажання учнів молодшого шкільного віку виконувати творчі завдання на уроках української мови; діагностувати потребу молодших школярів знаходити нестандартні рішення на уроках української мови; зафіксувати активність учнів початкової школи у виконанні творчих завдань.

Ми відвідали 10 уроків української мови в початковій школі. На цих уроках вчителі пропонували учням вибір між вправами репродуктивного характеру та творчими завданнями. 78% школярів обрали виконання вправи за зразком, а 22% учнів – виконали в першу чергу творчі завдання. Це свідчить про те, що близько третини учнів молодшого шкільного віку спрямовані на вияв творчих здібностей на уроках української мови. А більша кількість дітей готові рухатися знайомими шляхами у розв'язку завдань.

Крім того, спостереження за учнями під час усного виконання вправ, які передбачали як стандартне, так і творче рішення показали, що 15% учнів взагалі не намагалися знайти хоч якесь оригінальне рішення, навіть у підборі стандартного розв'язку вони робили помилки. 67% школярів швидко знаходили стандартний розв'язок і фокусували свою увагу на продукуванні нового рішення. Але знайти його не завжди вдавалося. І лише 18% учнів молодшого шкільного віку одразу намагалися виявити творчі здібності і знайти цікаву відповідь.

Отже, аналіз отриманих під час спостережень даних показав, що лише 20% молодших школярів проявили активність у виконанні творчих завдань на уроках української мови, у них зафіксоване бажання діяти нестандартно. 64 % учнів початкових класів виявляли інтерес до творчої діяльності, але досягнути успішних результатів у цій сфері їм вдалося не завжди. І 16 % дітей взагалі не виявили потреби до знаходження будь-яких рішень, які б відрізнялися від стандартних відповідей. У них виявилася несформованість ціннісних орієнтацій на творчу діяльність, вони виявили байдужість до розв'язання творчих завдань.

Отримані дані були підтверджені анкетуванням вчителів початкових класів. Ми поставили в анкеті запитання «Який відсоток учнів вашого класу, на Вашу думку, вмотивовані здійснювати творчу діяльність?». У відповідях вчителів цифри знаходилися у межах від 15% до 23%, що відповідає даним спостереження.

А на питання «Чи виявляють учні вашого класу бажання розв'язувати творчі завдання?» вчителі дали наступні відповіді: 11%- 18% - не люблять виконувати завдання творчого типу, оскільки не розуміють який результат мають отримати. 19% - 25% - роблять із задоволенням. 57%-65% - беруться за виконання творчих вправ, але позитивний результат отримують не завжди.

Отже, результат діагностики мотиваційного компоненту можна представити у такому вигляді: високий рівень сформованості мотивації до творчої діяльності показало 20% учнів молодшого шкільного віку. Середній рівень зафіксовано у 64 % молодших школярів. І 16 % учнів початкової школи виявили низьку мотивацію до прояву творчих здібностей на уроках української мови (мал. 3).

Мал. 3 Рівні сформованості мотиваційного компоненту розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку

Для діагностики когнітивного компоненту розвитку творчих здібностей молодших школярів ми використали метод роботи в парах і метод бесіди. Темою обговорення в парах стало «Спілкування як засіб комунікації». Учні у парному спілкуванні зробили спробу розробити правила спілкування. А потім у заключній бесіді були правила спілкування. Учні давали відповіді на запитання: «Чи любиш ти розмовляти з однокласниками?», «Хто твій улюблений співрозмовник? Чому?», «На що треба звертати увагу під час розмови?», «Чи любиш ти довготривалі бесіди?», «Під час бесіди ти більше любиш слухати чи розповідати?», «Що тебе може дратувати у співрозмовникові?», «Чим відрізняються бесіда на уроці та в позаурочний час?», «Чи подобаються тобі уважні співрозмовники?», «Чи важливо у бесіди вміти правильно і виразно говорити? Чому?», «Чи отримуєте Ви цікаву інформацію в бесідах?» тощо.

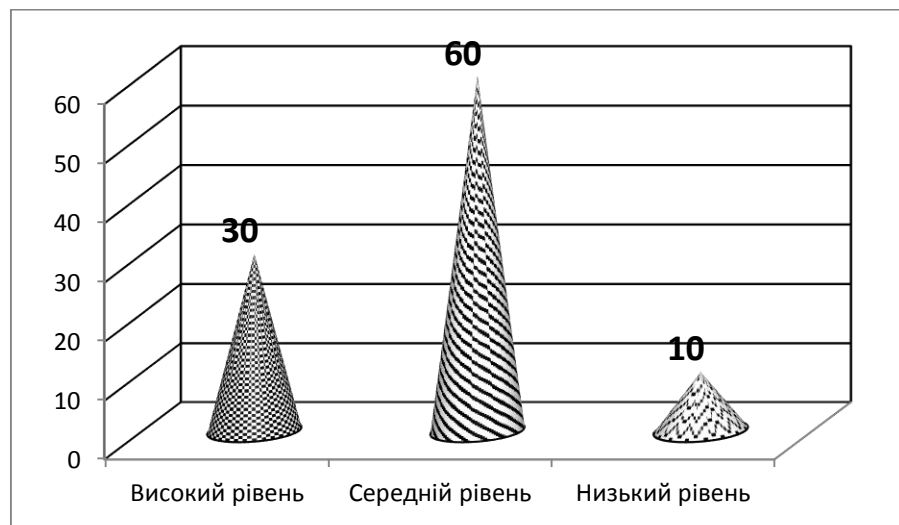
Учні активно працювали в парах і загальне обговорення вийшло досить змістовним. Школярі наводили приклади з власного життя, згадували різноманітні комунікативні ситуації. Результатом спільної роботи став «Кодекс співрозмовника», який був записаний на дошці.

Аналіз проведеного обговорення показав, що більшість учнів молодшого шкільного віку (92 %) встановлюють комунікативні зв'язки у школі та вдома, в

основному розуміють правила ефективної комунікації, але не завжди їх дотримуються. При цьому 28 % спілкуються із задоволенням і досить успішно. А 9 % - уникають частих контактів з однокласниками або іншими знайомими.

До того ж ми вивчили результати навчання учнів 3 класів з української мови. Вчителі дали нам змогу ознайомитися з документацією класу, зошитами учнів. Аналіз досягнень школярів з предмету «Українська мова» засвідчив, що 33% учнів мають відмінні результати, 11 % - нижче середнього, а 56 % - мають посередні результати.

Отже, результати аналізу виявили, що когнітивний компонент на середньому рівні сформований у 60 % учнів початкових класів, на високому рівні – у 30 % школярів, і на низькому рівні – у 10 % учнів молодшого шкільного віку(мал. 4).

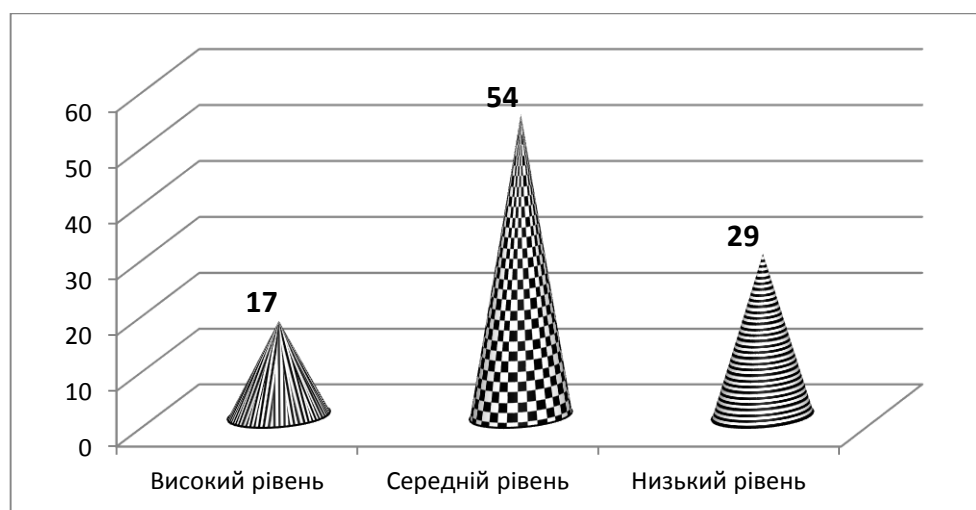
Мал. 4. Рівні сформованості когнітивного компоненту розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови

Діяльнісний компонент був перевірений за допомогою методу розв'язання проблемних ситуацій. Учням були запропоновані три картини: пейзаж, марина та побутова замальовка. Учні мали уявити себе режисерами і на основі обраної картини вигадати сюжет свого фільму. Коротке лібрето фільму треба було записати в зошит.

Це завдання сподобалося учням, оскільки за віковими особливостями вони люблять фантазувати, вигадувати різноманітні історії, створювати в уяві героїв та продумувати сюжетні лінії. Але записати свою історію було не так легко. Школярі мали виявити свої знання української мови: показати достатність лексичного запасу слів і знання їх написання, вміння синтаксично правильно вибудувати речення.

За результатами виконання проблемного завдання було зроблено висновки: високий рівень сформованості умінь знаходити творчі рішення у розв'язанні проблемних ситуацій показали 17 % учнів, середній рівень виявили 54 %, і низький рівень було зафіксовано у 29 % молодших школярів.

Це свідчить про те, що учні на уроках української мови більше спрямовані на виконання завдань репродуктивного типу. Їм більше зрозуміло працювати за зразком. У них ще мало сформовані вміння активізувати свій теоретичний та практичний досвід з вивчення української мови для вирішення завдання, яке потребує нових підходів, вияву нестандартності мислення, знаходження оригінального рішення (мал. 5).

Мал. 5. Рівні сформованості діяльнісного компоненту розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови

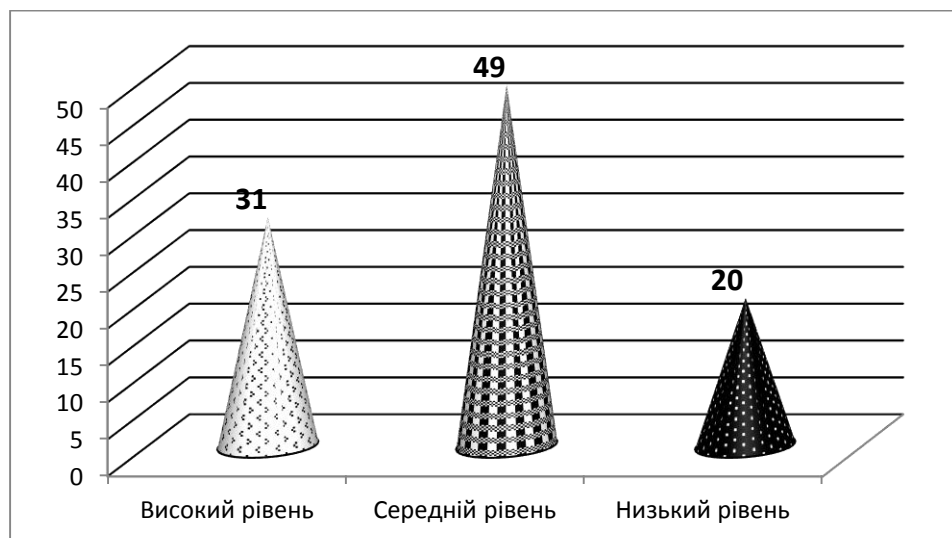
Сформованість останнього компоненту – рефлексивного – ми перевіряли за допомогою тесту. Після виконання проблемного завдання учням було

запропоновано обмінятися творами, прочитати твір сусіда і дати відповіді на запитання тесту:

- Чи сподобався Вам сюжет прочитаної історії?
А) так, В) ні, С) важко сказати.
- Що заважало читанню тексту?
А) незнайомі слова, В) граматичні помилки, С) незрозумілі речення.
- Що Вам найбільше сподобалося у прочитаному тексті?
А) сюжет, В) герої, С) нічого.
- Чи хотіли б Ви долучитися до створення продовження цієї історії?
А) так, у мене є цікаві ідеї, В) ні, люблю творити самостійно, С) не знаю.

Після перевірки тестів ми зробили уточнююче опитування учнів, щоб запевнитися у тому, що вони свідомо обирали відповіді. На жаль, не всі учні змогли обґрунтувати свою відповідь. А деякі взагалі говорили про те, що обирали відповідь без будь-якого обдумування.

За результатами тестування ми отримали наступні результати: високий рівень оцінювання творчої діяльності виявило – 31 % учнів, середній рівень зафіксовано у 49% школярів, а низькому рівню відповідало – 20% дітей (мал. 6).

Мал. 6. Рівні сформованості рефлексивного компонента процесу розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови.

Отже, представимо результати сформованості компонентів процесу розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови у таблиці (табл. 2.2).

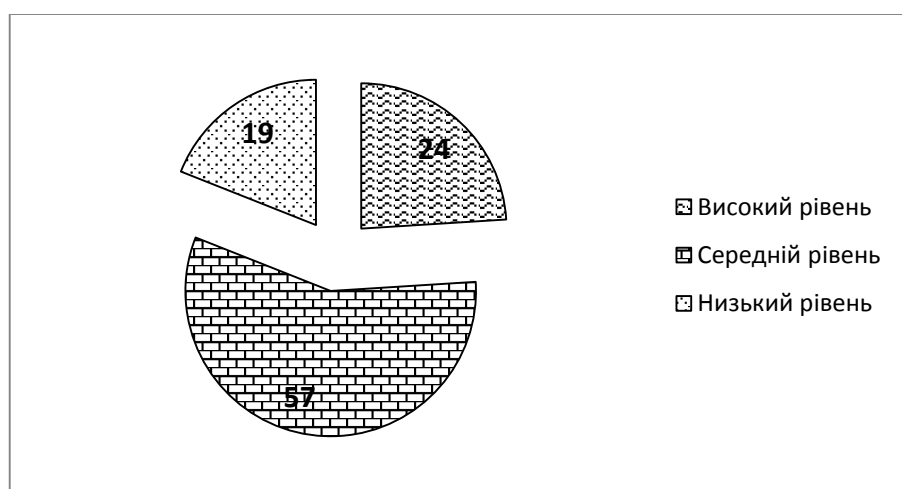
Таблиця 2.2

Рівні сформованості компонентів розвитку творчих здібностей молодших на уроках української мови

№	Компоненти	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.	Мотиваційний компонент	20	64	16
2.	Когнітивний компонент	28	63	9
3.	Діяльнісний компонент	17	54	29
4.	Рефлексивний компонент	31	49	20
5.	Сумарний показник	24	57	19

Отже, проведене констатувальне дослідження показало, що лише у 24 % учнів молодшого шкільного віку процес розвитку творчих здібностей засобами інтерактивних технологій на уроках української мови відповідає високому рівню. А у 76 % зафіксований середній та низький рівень.

Представимо загальні результати констатувального етапу педагогічного експерименту у вигляді секторної діаграми (мал. 7).

Мал. 7. Рівні розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Результати констатувального дослідження дали підстави для розробки моделі розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Висновки до другого розділу

1. Для проведення констатувального етапу педагогічного експерименту було визначено компонентну структуру процесу розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій. Структурними компонентами виступають: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний.
2. Відповідно структурним компонентам обрано критерії діагностики процесу розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій: мотиваційні орієнтації на творчу діяльність в інтерактивній сфері; ступінь оволодіння знаннями щодо здійснення творчої діяльності в освітньому процесі; сформованість умінь знаходити творчі рішення у розв'язанні проблемних ситуацій; інтерактивне оцінювання результатів творчої діяльності на уроках української мови. До визначених критеріїв підібрано показники.
3. Охарактеризовано рівні розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій як високий, середній та низький.
4. Проведено констатувальний етап педагогічного експерименту, який здійснювався з метою з'ясування сучасного стану розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій. За результатами констатувального дослідження було виявлено, що розвиток творчих здібностей молодших школярів на високому рівні показало лише 25 % школярів, у 57 % учнів зафіксовано середній рівень, а у 19 % учнів початкових класів діагностовано низький рівень розвитку творчих здібностей на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

5. Результати констатувального дослідження дали підстави для розробки моделі розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

РОЗДІЛ III.
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1. Наукове обґрунтування та зміст моделі розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій

За останні роки інтерес до проблеми творчості значно зріс, а в умовах функціонування освітніх закладів він є особливо актуальним, оскільки на сучасному етапі розвитку суспільства особливо зросла потреба в творчих особистостях, здатних вирішувати соціально – економічні проблеми. Характерною тенденцією сучасного світу є неперервне зростання кількості інформації, підвищення ролі особистості, інтелектуалізація її діяльності, швидкоплинність зміни техніки і технологій у світі. Все це потребує якісно нового підходу до формування особистості, забезпечення інтелектуальної, психологічної, моральної готовності школярів до праці у якісно інших умовах.

Еволюційні зміни суспільства, які сьогодні набувають експотенційного характеру, ставлять у пріоритетне положення інноваційні технології. Їх переваги над традиційними методами виступають необхідною умовою розвитку національної системи освіти та її результативності.

Отже, актуальність творчого розвитку учнів всіх вікових категорій (і молодших школярів у тому числі) є беззаперечною. І ефективність даного процесу в початковій школі залежить від використання інноваційних методів, зокрема інтерактивних технологій.

У педагогічній літературі знаходимо різноманітні рекомендації з творчого розвитку особистості школяра на уроках мови та літератури, а саме:

- систематичне розв’язання на уроці та в позаурочний час різноманітних творчих завдань;
- урахування вікових особливостей учнів;

- залучення до роботи на уроці всіх учнів;
- відштовхування в постановці творчих проблем від тексту;
- використання різних засобів, підходів до учня;
- проблемний підхід до вивчення творів.

Урок української мови має бути співтворчістю вчителя й учня, діяльність яких ґрунтується на взаємодії й діалозі, що забезпечує найбільшу сприйнятливості і відкритість до впливу один на одного. Тому справжня суть роботи з розвитку творчої особистості учня, на думку О. Пахомової, полягає в організації життя учня, де однією з важливих функцій є стимулювання позитивної мотивації кожного учня в процесі організації різних видів діяльності [26]. Саме тому ми розробили власну модель розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій, яка складається з декількох блоків і сприяє ефективності та результативності даного процесу.

Мета моделі - підвищення ефективності процесу розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій

Компонентами *концептуального блоку* виступають: соціальний запит на творчу особистість та законодавчо-правова база, що регламентує формування творчої особистості в освітній системі України.

Розглянемо кожен з представлених компонентів.

В Україні сьогодні відбуваються трансформаційні процеси в усіх сферах суспільного життя. Соціально-економічні і політичні реформи, взаємодія різних культур і господарських систем, конкуренція на ринку праці, грандіозний потік інформації, розвиток науки і техніки визначають нові пріоритети і цінності, які відбиваються на системі освіти загалом і початковій освіті зокрема, висуваючи нові вимоги до формування особистості майбутнього (мал. 8).

Мал. 8. Модель розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій

У часи нестабільності, конкурентності, постійних кризових ситуацій, суспільству потрібні творчі особистості, які здатні на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Запит суспільства на творчу активність людини постійно зростає і вимагає формування діяльної, духовно багатогої особистості, яка здатна творчо розв'язувати безліч різноманітних нагальних проблем, конструктивно працювати в динамічних умовах життя.

І першою реагувати на цю соціальну потребу має система освіти країни, головною метою якої є формування особистості для майбутнього суспільства.

Законодавчо-правова база України визначає цілі і завдання реалізації даної потреби. У різноманітних документах державного рівня визначається, що всі освітні ресурси мають бути спрямовані на формування не тільки всебічно розвиненої особистості, але й головне творчої особистості, яка зможе перетворювати світ на краще.

У Національній стратегії розвитку освіти на період до 2021 року зазначається, що система освіти повинна забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, **підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі** [23].

Метою освіти у Законі України «Про освіту» визначається всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, **творчих** і фізичних **здібностей**, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, **творчого**, культурного **потенціалу Українського народу**, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [32].

Державний стандарт початкової загальної освіти метою початкової освіти визначає всебічний розвиток дитини, її **талантів, здібностей**, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, **творчості** та допитливості [10].

Отже, всі освітні документи державного рівня підтверджують, що забезпечення розвитку творчих здібностей особистості – найважливіше завдання освітньої системи України.

Другий блок нашої моделі - **змістовий**. Він відповідає структурі процесу розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови і містить компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний.

Мотиваційний компонент характеризується стійким інтересом учнів молодшого шкільного віку до творчості на уроках української мови, потребою виявляти творчу активність, бажанням знаходити оригінальні, нестандартні рішення у розв'язанні завдань з української мови, прагненням йти власним індивідуальним шляхом в опануванні української мови, а також проявами позитивних емоцій щодо результату своїх творчих зусиль.

Когнітивний компонент пов'язаний із засвоєнням певної суми знань з української мови, що стосуються лексичних, орфографічних, морфологічних, граматичних основ мови, правил написання слів, формування речень, використання фразеологічних конструкцій, а також творчого застосування знань у мовленнєвій практиці. Даний компонент передбачає і усвідомлення вчителем принципів організації творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку, а також розумінням молодших школярів творчості як невід'ємного елементу успішної праці.

Відповідно *діяльнісний компонент* відображає вміння використовувати теоретичний досвід для розв'язання творчих завдань засобами усної та письмової мови. Даний компонент передбачає практичну обізнаність учнів

молодшого шкільного віку в різноманітних аспектах української мови для виявлення творчості на уроках української мови в інтерактивній взаємодії.

І *рефлексивний компонент* виявляється в аналітичних діях щодо результатів творчого процесу на уроках української мови в початковій школі, можливості здійснювати оцінку проявам творчої активності, вмінні самоаналізувати алгоритмічність шляхів творчого процесу в досягненні мети, виявленні помилкових дій та відчутті задоволення від отримання творчого результату праці на уроках української мови у співпраці з іншими школярами.

Діалектична єдність визначених компонентів, на нашу думку, визначає перспективність процесу розвитку творчого потенціалу молодших школярів на уроках української мови.

Наступний блок – *технологічний* має прикладне значення і відображає етапи, методи та форми розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови.

Встановлено, що великий вплив на творчість справляють здібності помічати та формулювати альтернативи, проявляти фантазію, вміння ставити запитання, уникати спрощених формулювань. Творчу особистість характеризують активний інтерес до проблеми, що вивчається, незалежна інтравертна позиція, готовність боротися з усякими перешкодами. Звідси – готовність йти на ризик, який гарантує творчий успіх. Високо творчі особистості, як правило, виявляють підвищений інтерес до складних нових проблем. Їх більше приваблюють такі ситуації, які вимагають оригінальних рішень, ніж ті, які дозволяють діяти звичним способом.

Творчий процес на уроках української мови в початковій школі має свою структуру:

- 1) створення проблемної ситуації;
- 2) усвідомлення проблеми;
- 3) інсайт (осяяння) творчий процес знаходження рішення.

Іншими словами до етапів творчої діяльності можна віднести:

- вивчення проблемної ситуації та усвідомлення проблеми;

- формулювання гіпотези;
- доведення гіпотези.

Сьогодні серед методів стимулювання творчої активності молодших школярів використовуються методи цікавих аналогій, створення ситуацій емоційного переживання, метод відкриття, створення ситуації вибору, самостійна дослідницька робота (знову таки, не зважаючи на початковий і примітивний її рівень). А також різні види творчо-розвивальних технологій:

- технологія особистісного відкриття знань, умінь і навичок (учень – суб'єкт навчання, в результаті «відкриття» засвоюються знання, вміння);
- технологія навчального дослідження;
- проектна технологія (передбачає розв'язання учнем або групою учнів будь-якої проблеми, виконання творчих проектів, що потребує використання різних методів, засобів навчання, а з іншого боку - інтегрування знань, умінь різних наук);
- технологія виконання евристичних завдань;
- технологія розв'язування дослідницьких проблем.

Вдосконалюючи технологію навчального дослідження, на уроках української мови, можна використовувати наступний дослідницький цикл: накопичення фактів, висунення гіпотези, перевірка істинності, побудова теорії, вихід в практику. Така форма організації навчального процесу ставить учнів початкової школи в умови, близькі до умов наукової роботи (хай навіть і на найпростішому його рівні, враховуючи, що вік дітей в початковій школі – 6-10 років), що найкраще сприяє розвитку творчих здібностей.

Особливо у розробці творчого завдання можна виділити метод створення парадоксальної ситуації. Парадоксальність ситуації формується шляхом спеціального провокування, яке викликають суперечності. Така властивість творчого завдання отримала назву «латентність». (Під латентністю розуміють: суперечності між змістом завдання та наявним в учня досвідом вирішення, наявними знаннями; багатоплановість вирішення). У такий спосіб

проблемне викладання включає такі фрагменти діяльності учнів і вчителя як організація проблемної ситуації і формування проблем, індивідуальне або групове рішення проблем учнями, перевірка отриманих рішень, а також систематизація, закріплення і застосування знову придбаних знань у теоретичній і практичній діяльності.

Систематичне засвоєння інноваційних форм роботи дасть змогу вчителеві успішно розв'язати проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів. Для цього треба:

- визначити рівень підготовленості класу до сприйняття тієї чи іншої технології;
- провести достатню попередню підготовку;
- забезпечити послідовність в освоєнні учнями певних прийомів роботи;
- дати учням інструктивні матеріали.

Але особливу увагу, на нашу думку, слід приділити *інтерактивним методам* у процесі розвитку творчого потенціалу молодших школярів на уроках української мови.

У початковій школі не всі методи інтерактивного навчання можуть бути використані, оскільки деякі з них достатньо складні для розуміння учнями молодшого шкільного віку. Тому у нашому дослідженні ми виділили саме ті методи, які вважаємо ефективними для використання в початковій школі.

Серед інтерактивних технологій для учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови доцільно, на нашу думку, застосовувати методи кооперативного навчання: робота в парах («Обличчям до обличчя, один-вдвох-всі разом», «Думати, працювати в парі, обмінятися думками»), робота в трійках («Ротаційні трійки»), робота в малих групах.

Запропоновані інтерактивні технології кооперативного навчання на уроках української мови дають змогу включати молодших школярів у взаємодію з іншими учнями, спонукати до чіткого, зрозумілого, логічного висловлювання думок, виконувати правила спілкування, формувати толерантне ставлення до партнерів у співпраці.

У той же час такі інтерактивні технології як «Карусель», «Акваріум» треба починати використовувати з третього класу, оскільки процедурна частина даних технологій ще складна для учнів 1-2 класів.

Основи пошуково-дослідної роботи молодші школярі можуть опанувати завдяки технології «Пошук інформації». При цьому спочатку довідковий матеріал, або інформативні джерела можуть готуватися вчителем, але поступово учні мають зрозуміти принципи пошуку інформації і знаходити матеріал самостійно.

Достатню популярність в початковій школі набули такі інтерактивні технології: «Вільний мікрофон», «Мозковий штурм». Ці технології відносяться до фронтальних методів роботи вчителя і дають змогу залучати значну частину учнів початкових класів до обговорень проблемних запитань.

Достатньо позитивно сприймаються молодшими школярами ігри-симуляції та ігри-імітації. «Проживання» проблемної ситуації, виконання певної ролі – ця діяльність містить елементи ігор, що викликає позитивні емоції учнів і сприяє засвоєнню матеріалу з української мови та розвиває творчі здібності.

Дуже ефективною, на наш погляд, є інтерактивна технологія «Навчаючи-вчусь» або «Броунівський рух». За порадами психологів найкраще засвоєння матеріалу відбувається у викладанні. У даній інтерактивній технології учні перетворюються на маленьких вчителів і самі навчають інших. Це позитивно впливає на мовленнєві та розумові здібності учнів, навчає їх користуватися невербальною комунікацією, розвиває пам'ять, мислення. Характерною особливістю даної технології є її імпровізаційний характер, що потребує творчого підходу для перетворення її в ефективний засіб засвоєння інформації.

Особливої уваги з боку вчителя потребують інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань: Метод ПРЕС, Кейс-метод, Дерево рішень, Займи позицію. Слід пам'ятати, що для ведення дискусії в учнів початкових класів ще не сформований достатній лексичний запас термінів й понять,

висловлювання не завжди мають логічну структуру, думка може бути не конкретною, що безумовно впливає на результативність дискусії. Але вони мають бажання включитися в обговорення питань, які мають різні варіанти розв'язання і поступово досвід ведення дискусій буде акумулюватися, що і дасть згодом свої результати.

Отже, інтерактивні технології мають стати невід'ємною частиною сучасного уроку української мови, оскільки максимально відповідають завданням, які ставить суспільство перед вчителем початкових класів. Інтерактивні технології дають учням змогу брати активну участь у навчальному процесі, виробляти вміння самостійно набувати знання, узагальнювати, порівнювати, робити висновки, застосовувати знання в нестандартних ситуаціях.

Творчість є найважливішою складовою творчого успіху. І здатність творити можна розвивати. Так на уроках української мови в початковій школі застосування інтерактивних технологій спонукає вчителя до застосування інноваційних форм організації освітнього процесу: уроки - рольові ігри, літературні екскурсії, уроки - КВК, уроки - театралізації; захист проекту групою чи поодинці, де учням можна запропонувати різні завдання: створення кросвордів, ребусів, задач за змістом твору, оформлення книжечки чи газети із власними віршами або творами, що вивчаються, інсценізації.

Широко застосовуються і такі види нестандартного уроку, як мандрівка, знайомство, усний журнал, застереження.

Урок-мандрівку доцільно проводити тоді, коли колектив вже здружений і достатньо самостійний. Це можуть бути подорожі маршрутами казок, на якому діти об'єднуються в групи, в кожному з яких повинні бути обрані «капітан», «художник», «літописець», «кралець», «кухар» чи інші персонажі прочитаних казок. Для прикладу, під час мандрівки можна спробувати шукати предмети з казки чи створювати описи того, що зустрічається на шляху, відповідно до свого персонажу.

Основні вимоги до уроку з розвитку творчих здібностей учнів із застосуванням інтерактивних технологій:

- використання різноманітних форм та методів організації навчальної діяльності для актуалізації суб'єктивного досвіду учнів;
- створення атмосфери, що сприяє зацікавленості кожного учня в роботі класу;
- стимулювання учнів до розмірковування, використання різних способів виконання завдань без страху помилитися, дати неправильну відповідь;
- використання в процесі роботи дидактичного матеріалу, що дозволяє учню обирати найбільш прийнятні для нього вид і форму навчального матеріалу;
- оцінювання діяльності учня не тільки за кінцевим результатом, але й за процесом його досягнення;
- заохочення намагання учня знаходити власні способи виконання завдань, аналізувати способи роботи інших учнів у процесі уроку;
- створення таких педагогічних ситуацій спілкування на уроці, які дозволяють кожному учню проявляти ініціативу;
- створення атмосфери, що сприятиме самовираженню.

Таким чином, технологічний блок нашої моделі представлений інструментарієм діяльності вчителя початкової школи з розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку.

І останній блок нашої моделі – *контрольно-оціночний*. Він містить два основних компоненти: критерії ефективного розвитку молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій та рівні розвитку творчих здібностей учнів початкових класів загальноосвітньої школи.

До критеріїв розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами інтерактивних технологій ми віднесли: мотиваційні орієнтації та творчу діяльність на уроках української мови в інтерактивній взаємодії; ступінь оволодіння знаннями щодо здійснення творчої діяльності на уроках української

мови в інтерактивній комунікації; сформованість умінь знаходити творчі рішення у розв'язанні проблемних ситуацій на уроках української мови в інтерактивній співпраці; здатність оцінювати результати спільного творчого процесу на уроках української мови.

Відповідно до обраних критеріїв ми визначили рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами інтерактивних технологій: високий, середній та низький.

Наша модель спрямована на підвищення показників високого рівня розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку засобами інтерактивних технологій.

Розроблена та науково обґрунтована модель розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами інтерактивних технологій ґрунтується на принципах системності, особистісного підходу, культуровідповідності. Вона є цілісною, відкритою, динамічною системою, яка має взаємопов'язані структурні компоненти.

Модель спрямована на ефективне здійснення процесу розвитку творчих здібностей учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій і базується на врахуванні соціально-освітніх запитів і суспільних потреб.

3.2. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Ефективність процесу розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами інтерактивних технологій залежить від розробки та створення оптимальних педагогічних умов даного процесу.

Термін «педагогічні умови» широко використовується у науково-методичній літературі. Сутність даного поняття визначається такими поняттями як:

- 1) «чинники» - сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які позитивно впливають на результативність процесу (Назола О.);

- 2) «обставини» - сукупність об'єктивних і суб'єктивних обставин, від яких залежить досягнення мети (Дворнікова Н.);
- 3) «можливості» - сукупність об'єктивних можливостей, які забезпечують вирішення педагогічного завдання (Кокорєв В., Мошкін В., Наумов А.);
- 4) «заходи» - комплекс заходів, що сприяють ефективності процесу (Хазова С.);
- 5) «міри» - сукупність мір, що сприяють успішності процесу (Шереметова Н.).

Отже, під педагогічними умовами ми розумітиме такі необхідні та достатні зовнішні обставини освітнього середовища, які дають змогу підвищити ефективність та результативність процесу розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

На нашу думку, до таких обставин слід віднести організаційно-дидактичні, соціально-комунікативні та психолого-особистісні умови.

Соціально-комунікативні умови передбачають *створення* у процесі розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови *позитивного комфортного комунікативного простору*, який пов'язаний з організацією взаємодії учителя з учнями на основі гуманно-особистісних принципів. Співпраця учителя та учнів початкової школи має будуватися на основі спілкування, в якому не існує різкої полярності позицій суб'єктів комунікації, а процес розвитку творчих здібностей перебудовується на партнерську взаємодію. Такий комунікативний простір сприяє стимулюванню активності, самостійності, ініціативності молодших школярів, поєднанню творчої свободи і емоційності та виразності спілкування з проявами поваги і доброзичливості учасників педагогічного процесу.

Саме інтерактивні технології як технології спільної праці здатні створити позитивну емоційну атмосферу творчого спілкування учнів початкових класів на уроках української мови та збагатити комунікативний досвід. Результативний творчий розвиток, за словами К. Ізард, забезпечується

лише активною, емоційно забарвленою творчою діяльністю, адже емоція - це почуття, що мотивує, організовує і спрямовує сприймання, мислення і дії [16].

Збагачення палітри комфортної взаємодії в інтерактивному навчанні молодших школярів у процесі розвитку творчих здібностей на уроках української мови може відбуватися завдяки використанню емоційно насиченого мовного матеріалу та незвичного способу постановки завдання, чіткого і динамічного переходу від індивідуального самостійного виконання вправ до спільної творчої праці. Знаходження в просторі інтерактивної діалогічної взаємодії забезпечує молодшим школярам комунікативний досвід, який дає змогу учням керувати своєю поведінкою у спілкуванні, розуміти партнера, враховувати особливості співрозмовника, моделювати спілкування, встановлювати й підтримувати контакт, передавати і перехоплювати ініціативу в комунікативній взаємодії, оптимально будувати мовлення у психологічному відношенні, прогнозувати можливі шляхи розвитку ситуації комунікації, уміння долати психологічні бар'єри, адекватно використовувати жести, міміку, манеру поведінки тощо. Інтерактивні технології дозволяють створювати позитивно забарвлені комунікативні ситуації на уроках української мови, сприяють розв'язанню комунікативних завдань і, відповідно, стимулюють зростання творчої активності молодших школярів.

Психолого-особистісні умови передбачають *активізацію самостійності* в творчій діяльності учнів молодшого шкільного віку. Завдяки використанню інтерактивних технологій на уроках української мови в початковій школі створюється *мотивація* творчої діяльності молодших школярів, а також вибудовуються психолого-педагогічні стимули творчості, які спрямовують активність учнів у необхідному напрямі. Важливо зауважити, що у використанні інтерактивних технологій на уроках української мови слід враховувати особливості молодшого шкільного віку, забезпечувати оптимальні умови для самовираження учнів, спиратися на особистісно-значущий для учнів матеріал, залучати їхні емоції до процесу творчості, спонукати учнів у процесі

творчої діяльності відображати свій чуттєвий досвід у повному обсязі, надавати можливість самостійно творити.

Важливою психолого-особистісною умовою розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови є розвиток довільної уяви молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності. Створення уявних образів в процесі мовлення виступає своєрідною образною візуалізацією, коли в мозку активізуються образи попереднього досвіду учнів, який знаходиться у нашому розумі. Така візуалізація сприяє повноцінній творчій діяльності молодших школярів на уроках української мови. Інтерактивні технології сприяють виникненню довільної візуалізації мисленнєвих образів і, як наслідок, розвивають творчі здібності. Вони мотивують комунікативний процес молодших школярів, емоційно збагачують урок та забезпечують творчу активність учасників навчального процесу. Мовленнєва діяльність у цьому випадку відбувається як продуктивний процес комунікативної взаємодії: учні продукують висловлювання в результаті дії візуалізації у діалогічній співпраці.

Ще однією психолого-особистісною умовою розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови в інтерактивному навчанні слід визначити *вербалізацію творчих образів*.

Альтернативність вербального (логічного) і невербального (образного) мислення зникає на завершальному етапі будь-якого творчого акту. Критичний аналіз та упорядкування результатів активності образного мислення призводять до взаємодії вербального і невербального мислення [51].

З метою забезпечення рівноваги між цими двома типами мислення в молодших школярів доцільно використовувати об'єктивацію образів уяви через мовлення. Цей вид роботи, за словами В. Ротенберг, логічно продовжує роботу з образами уяви, яка сприяє творчому розвитку молодших школярів. Слово дає можливість закріпити мисленнєвий образ у реальному світі [39]. А інтерактивні технології як технології активної мовленнєвої комунікації відкривають широкий горизонт такій об'єктивації уявних образів, коли створення

мовленнєвого повідомлення передбачає використання знайомого матеріалу в нових комбінаціях, наділення певної сукупності слів новим змістом чи навіть створення нових слів, які точніше передають те, що вкладає у поняття маленький творець. Проте вербалізація уявного образу не завжди передбачає створення нової звукової оболонки. Нагромаджені образи уяви, підкріплені емоційними враженнями, у сприятливій, творчій, вільній атмосфері завжди спонукають учнів до мовленнєвої діяльності: учні намагаються передати словами те, що тільки що уявили. Учень, який яскраво фантазує, легко переносить цю якість і на мовленнєву творчість

До організаційно – дидактичних умов слід в першу чергу віднести створення на уроках української мови середовища інтерактивної взаємодії. За допомогою інтерактивних технологій в учнів початкових класів активно формуються мовна та мовленнєва компетентність: вони навчаються слухати і чути один одного, формулювати власну думку, аргументувати і дискутувати, доводити свою точку зору. Спілкування в комунікативній функції є особливим видом інтелектуальної діяльності.

На різних етапах розвитку мовлення слід застосовувати різні інтерактивні технології. Так, на початковому етапі кращий ефект досягається використанням фронтальних технологій : «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Обговорення проблеми в загальному полі».

На етапі закріплення матеріалу успіху сприяють групові технології: робота в парах, змінних трійках. Ці інтерактивні технології створюють високий рівень обміну інформацією.

На етапі застосування мовних знань підвищений інтерес викликає групова робота за інтересами: в групах журналістів, поетів, філологів, редакторів тощо.

Режим пошуку, який створюється інтерактивним полем розвиває творчі здібності молодших школярів, уяву та мислення, комунікативне монологічне мовлення. На таких уроках творчість дає змогу створювати казки, роздуми,

авторські уривки тощо. Інтерактивний клімат на уроці забезпечує умови самовираження учнів початкової школи і підвищує якість засвоєння матеріалу.

Інтерактивна технологія «Мікрофон» ставить учня в позицію журналіста, якому потрібно взяти інтерв'ю з теми, яку вивчали. Дана методика дає змогу кожному висловити свою думку. У такому обговоренні відбувається обмін думками, знаннями, способами дій, відбувається рефлексія. Умовою даної технології є короткі відповіді.

А ігрова ситуація створюється уявним мікрофоном, роль якого може грати будь-який схожий предмет. Учні навчаються говорити лаконічно, чітко, конкретно, використовуючи словниковий запас, набутий на попередніх заняттях.

Робота в парах – дуже ефективна форма роботи на уроках української мови в початковій школі. Вона забезпечує обмін думками як стимул творчого підходу до проблеми. А конкурентний дух спілкування в парах сприяє ефективності опанування матеріалом. Крім того, робота в парах дає змогу врахувати не лише вікові особливості учнів молодшого шкільного віку, але посилено розподілити навантаження.

Метод ПРЕС використовується при обговоренні суперечливих (дискусійних) питань. Дана інтерактивна технологія привчає учнів не тільки займати певну позицію, але й аргументовано відстоювати її (що є дуже важливим у початковій школі).

Робота в малих групах навчає працювати в команді, дає усвідомлення того, як виробляти спільне рішення, як виявляти творчість в колективному обговоренні, як співвіднести власну думку з думкою групи.

Case – метод - технологія розгляду певних життєвих ситуацій, яка дає змогу молодших школярам навчитися бачити факти, проблеми і знаходити рішення. Метод ситуацій активно формує життєву позицію учнів молодшого шкільного віку, спонукає до розгляду обставин в різних аспектах і вимагає творчого погляду на компоненти ситуації з метою її розв'язання.

Доволі успішною на уроках української мови в початковій школі є технологія «Симуляції». Це ігрова технологія, коли у спрощеному вигляді копіюється життєві ситуації. Це своєрідні рольові ігри з використанням відомих учням процедур. Симуляційні ігри – це мініатюрна версія дійсності, яка наближена до рольової гри, і спрямована на ілюстрування явищ, що дозволяє молодшим школярам глибоко вживатися у проблему. Характерна особливість даної технології в наявності ролей. Саме через виконання цих ролей і відбувається навчання.

Ще однією ігровою інтерактивною технологією є «Програвання сценки». Сутність технології полягає у розігруванні ситуації за ролями. Дана технологія активно розвиває уяву та мислення школярів, оскільки пов'язана з прогнозуванням наслідків певної поведінки.

Дуже позитивною на етапі закріплення матеріалу є інтерактивна технологія «Імітації». Учасники імітації реагують на ситуацію в межах заданої програми, намагаються критично оцінити її та знайти правильний вихід.

Отже, інтерактивні технології на уроках української мови в початковій школі урізноманітнюють освітній процес, роблять його привабливим та цікавим., збагачують педагогічне середовище новими враженнями, створюють сприятливу творчу атмосферу, гнучко включають кожного учня в роботу, робить учнів рівноправними суб'єктами навчального процесу та співтворцями пізнавальної діяльності, активізують можливості кожної дитини, виховують толерантне ставлення до співрозмовника.

Слід відмітити, що використання інтерактивних технологій на уроках української мови потребує системності та послідовності роботи в умовах творчо-розвивального середовища. Системність роботи в умовах творчо-розвивального середовища можна забезпечити, врахувавши необхідність розвитку основних психічних процесів молодших школярів, засобом розвитку яких виступатиме слово і мовленнєва діяльність. Така система повинна передбачати розвиток процесів сприймання, здібностей до уявлювання,

ейдетичних можливостей мислення учнів 6-10 років, уміння переборювати стереотипи, формування навичок асоціативного і гнучкого мислення тощо.

Дуже важливо розуміти наскільки дозовано слід застосовувати інтерактивні технології в початковій школі. В залежності від складності технологічної процедури на уроці можна використовувати 1-2 інтерактивні технології. Саме так збережеться мотивація до навчання та інтерес до предмету.

Отже, визначені педагогічні умови, на нашу думку, є необхідними й достатніми для успішного розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Перевірку дії педагогічних умов та розробленої та науково обґрунтованої моделі ми здійснили у формульованому експерименті, який проходив у три етапи.

Перший етап – підготовчий – був спрямований на визначення рівня розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій. Для цього ми визначили контрольну та експериментальну групи та розробили зміст і методику розвитку творчих здібностей учнів початкових класів у процесі опанування предмету «Українська мова».

Основний період формульованого етапу педагогічного експерименту передбачав реалізацію технологічної частини розробленої моделі розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій. На даному етапі впроваджено інтерактивні технології у процес вивчення української мови учнями початкової школи. Методика розвитку творчих здібностей молодших школярів розроблялась на матеріалі програми початкової школи з української мови.

На підсумковому етапі формульованого експерименту були визначені рівні розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Контрольну та експериментальну групи склали учні третього класу. Результати діагностики рівнів розвитку творчих здібностей обраних учнів на початку експерименту майже не відрізнялися (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Результати діагностики рівнів розвитку творчих здібностей обраних учнів на початку експерименту

Класи	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)
Експериментальна група	21	65	14
Контрольна група	22	65	13

Під час формувального етапу педагогічного експерименту в контрольній групі заняття з вивчення української мови проходили за традиційною системою. В експериментальній групі на уроках української мови застосовувалися інтерактивні технології: мозковий штурм, робота у парах та змінних трійках, рольові та імітаційні ігри, броунівський рух, дерево рішень, ланцюжок думок та ін.

Учні із задоволенням брали участь у групових формах роботи, навчалися дослухатися до думки співрозмовника та знаходити правильні рішення у спільному обговоренні, засвоювали правила безконфліктної комунікації. У процесі доведення власної точки зору, школярі розвивали словниковий запас, розвивали логічне мислення, намагалися аналізувати проблемні ситуації і знаходити цікаві рішення для їх розв'язання. Особливо подобалися учням завдання інсценізації сюжетів. Вони перетворювалися на справжніх акторів, вживалися в характери своїх персонажів робили спроби діяти саме так, як міг би діяти персонаж у подібних обставинах і з подібним характером.

З кожним уроком діти краще розуміли сутність інтерактивних технологій, їм подобалося знаходити рішення разом з іншими учнями класу, вони почали усвідомлювати, що складні ситуації у спільному обговоренні стають більше зрозумілими і знайти вихід з них можливо за підтримки однокласників. Крім

того, ігрові обставини інтерактивних технологій вводили школярів у звичну атмосферу дитинства і давали змогу зробити пізнавальну діяльність приємною, цікавою і ефективною.

Під час роботи в інтерактивній взаємодії учнів ставали більш уважними, відповідальними за власні висловлювання, у них розвивався пізнавальний інтерес та певні амбітні бажання бути обізнаними для досягнення кращих результатів.

Отже, в експериментальній групі заняття з трудового навчання перетворилися у плідний діалог, нестандартний пошук, результатом якого були творчі рішення, цікаві знахідки.

Отримані дані формувального експерименту узагальнено з урахуванням основних критеріїв та показників творчого розвитку молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій. Це дало підстави для визначення динаміки розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

Наприкінці формувального етапу педагогічного експерименту можна було зробити висновки, що застосування інтерактивних технологій в освітньому процесі опанування української мови дало позитивні результати. Про це свідчать результати таблиці (табл. 3.2).

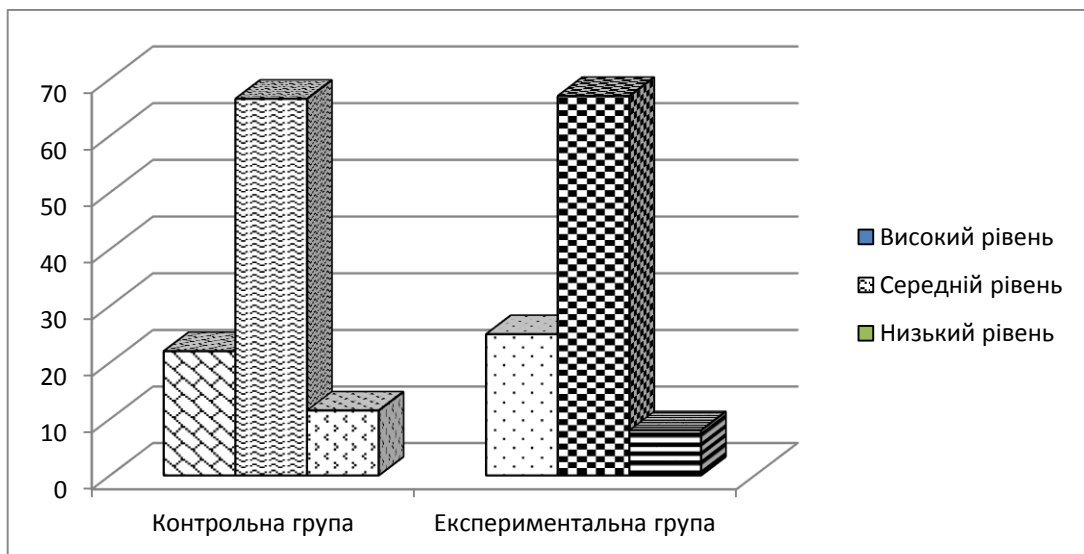
Таблиця 3.2

**Динаміка рівнів розвитку творчих здібностей молодших школярів
на уроках української мови засобами інтерактивних технологій**

№	Рівні сформованості	На початку експерименту		Після завершення експерименту	
		Контрольна група (%)	Експериментальна група (%)	Контрольна група (%)	Експериментальна група (%)
1.	Низький	13	14	11,5	8
2.	Середній	65	65	66,5	67
3.	Високий	22	21	22	25

Таким чином, можна констатувати, що в результаті педагогічного експерименту відбулися якісні зміни, які характеризують динаміку рівнів творчого розвитку учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій. В експериментальній групі високий рівень підвищився з 21 % до 25%, середній рівень – з 65 % до 67 %, а низький знизився з 14 % до 8 %. Таку динаміку можна засвідчити як позитивну. У контрольній групі динаміка також виявилася позитивною, але кількісні показники показали менші темпи: високий рівень залишився на тих же самих показниках 22 %, середній рівень підвищився з 65 % до 66,5 %, а низький рівень знизився з 13 % до 11,5 %.

Отже, суттєвих змін у позитивному напрямку зазнали саме показники в експериментальній групі, що підтверджує, що інтерактивні технології в сучасних умовах створюють позитивний комунікативний простір пізнавальної діяльності на уроках української мови в початковій школі. Співпраця та взаємодія учнів початкової школи сприяє прояву творчості у розв'язанні завдань на уроках української мови (мал. 9).

Мал. 9. Рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів наприкінці формувального етапу педагогічного експерименту

Проведене дослідження показало, що розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови можна прискорити, якщо

активно використовувати інтерактивні технології в освітньому процесі початкової школи.

Висновки до третього розділу

1. Для підвищення ефективності процесу розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій розроблено модель даного процесу, яка складається з декількох блоків. Мета моделі співвідноситься з очікуваним результатом і передбачає системну дію визначених блоків: *концептуального*, який спирається на законодавчо-правову базу України в освітній сфері та соціальний запит суспільства на творчу особистість; *змістового*, який характеризує мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний аспекти; *технологічний*, який розкриває організаційно-практичний бік даного процесу та *контрольно-оціночний*, що пов'язаний з критеріями та рівнями діагностики процесу розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій. Всі системні компоненти об'єднані педагогічними умовами як такими обставинами, які сприяють підвищенню результативності розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.
2. До педагогічних умов ми віднесли організаційно-дидактичні, соціально-комунікативні та психолого-особистісні умови. *Соціально-комунікативні* умови пов'язані з створенням комфортного комунікативного простору взаємодії в інтерактивному навчанні. *Психолого-особистісні* умови передбачають активізацію в творчій діяльності учнів молодшого шкільного віку: в інтерактивному самотійності полі комунікації розвивається мотивація до творчості, уява, увага, мислення, мовлення; вербалізація творчих образів розвиває творче образне мислення. До *організаційно – дидактичних* умов ми віднесли створення на уроках української мови середовища інтерактивної взаємодії.

3. Розроблена та науково обґрунтована модель перевірена на практиці. Проведений формувальний етап педагогічного експерименту показав, що в експериментальній групі показники високого рівня розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій зріс з 21 % до 25 %. Це свідчить, що результат дії моделі можна оцінювати як позитивний, а застосування інтерактивних технологій в освітньому процесі дає змогу удосконалити процес розвитку творчих здібностей молодших школярів і досягнути кращих результатів у формуванні творчої особистості учнів початкових класів загальноосвітньої школи на уроках української мови.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. У ході теоретичного аналізу сучасного стану проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій було визначено актуальність даної проблеми в сучасних умовах руху України в європейський освітній простір. Важливість формування творчої особистості учнів початкової школи відображена у документах держаного рівня: Національна стратегія розвитку освіти на період до 2021 року, Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», Закон України «Про початкову освіту». Аналіз науково-методичної літератури дав змогу *узагальнити й конкретизувати* сутність понять «творчість» як діяльність людини, результатом якої є новий, оригінальний продукт, що має суспільну та особистісну цінність і виступає прогресивним стимулом соціального та індивідуального розвитку; «здібності», «творчі здібності» як індивідуально психологічні особливості особистості, які забезпечують успішність діяльності, результатом якої є новий, оригінальний продукт, що має суспільну та особистісну цінність і виступає прогресивним стимулом соціального та індивідуального розвитку; *виділити* параметри творчості, *визначити* поняття «розвиток творчих здібностей» як процес позитивних змін індивідуально психологічних особливостей особистості, які забезпечують успішність діяльності, результатом якої є новий, оригінальний продукт, що має суспільну та особистісну цінність і виступає прогресивним стимулом соціального та індивідуального розвитку, *розкрити* особливості дитячої творчості, *зробити порівняльний аналіз* понять «**інтерактивне навчання**» як свідоме та міцне засвоєння системи наукових знань, формування умінь і навичок для подальшої життєдіяльності, розвиток самостійності мислення, спостережливості та інших пізнавальних здібностей, оволодіння елементами культури розумової праці і формування основ світогляду в інтерактивному навчанні має відбуватися у співнавчанні, взаємонавчанні, навчанні у

співпраці, співробітництві, де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, й рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють; **«інтерактивний метод»** як такий спосіб навчально-пізнавальної діяльності, сутністю якого є взаємодія, співпраця, взаємовплив учасників освітнього процесу; **«інтерактивна технологія»** як система організаційно-методичного інструментарію активного освітнього процесу, дія якого пов'язана з співпрацею, взаємодією, взаємовпливом його учасників; *розглянути* класифікацію інтерактивних технологій, *обґрунтувати* використання інтерактивних технологій в початковій школі на уроках української мови.

2. На виконання другого завдання для проведення констатувального етапу педагогічного експерименту було визначено компонентну структуру процесу розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій та обрано критерії діагностики процесу розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій: мотиваційні орієнтації на творчу діяльність в інтерактивній сфері; ступінь оволодіння знаннями щодо здійснення творчої діяльності в освітньому процесі; сформованість умінь знаходити творчі рішення у розв'язанні проблемних ситуацій; інтерактивне оцінювання результатів творчої діяльності на уроках української мови. До визначених критеріїв підібрано показники. Охарактеризовано рівні розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій як високий, середній та низький.
3. Для з'ясування сучасного стану процесу розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інтерактивних технологій проведено констатувальний етап педагогічного експерименту, який здійснювався з метою з'ясування сучасного стану розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках

української мови засобами інтерактивних технологій. За результатами констатувального дослідження було виявлено, що розвиток творчих здібностей молодших школярів на високому рівні показало лише 25 % школярів, у 57 % учнів зафіксовано середній рівень, а у 19 % учнів початкових класів діагностовано низький рівень розвитку творчих здібностей на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

4. Для підвищення результативності розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій було визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови, які здатні підвищити ефективність даного процесу. До таких умов ми віднесли організаційно-дидактичні, соціально-комунікативні та психолого-особистісні умови. *Соціально-комунікативні* умови пов'язані з створенням комфортного комунікативного простору взаємодії в інтерактивному навчанні. *Психолого-особистісні* умови передбачають активізацію в творчій діяльності учнів молодшого шкільного віку: в інтерактивному самостійності полі комунікації розвивається мотивація до творчості, увага, увага, мислення, мовлення; вербалізація творчих образів розвиває творче образне мислення. До *організаційно – дидактичних* умов ми віднесли створення на уроках української мови середовища інтерактивної взаємодії.
5. Для удосконалення процесу розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови засобами інтерактивних технологій була розроблена модель, яка має системний характер і складається з декількох блоків: концептуальний (соціальний запит на творчу особистість та законодавчо-правова база України); змістовий (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний компоненти); технологічний (етапи, форми методи здійснення процесу); контрольно-оціночний (критерії, показники та рівні діагностики процесу). В моделі визначено мета і результат змодельованого процесу та

педагогічні умови, що сприяють ефективності розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови засобами інтерактивних технологій.

6. Проведено формувальний етап педагогічного експерименту, який показав, що в експериментальній групі, де уроки української мови відбувалися з використання інтерактивних технологій, показники високого рівня розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку зріс з 21 % до 25 %. Це свідчить, що отриманий результат можна оцінювати як позитивний, а застосування інтерактивних технологій в освітньому процесі дає змогу удосконалити процес розвитку творчих здібностей молодших школярів і досягнути кращих результатів у формуванні творчої особистості учнів початкових класів загальноосвітньої школи на уроках української мови.
7. Дане дослідження не вичерпує всіх питань розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови. Наступні наукові розвідки можуть відбуватися у напрямку застосування інформаційних технологій в освітньому процесі початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адамова А.М. Інтерактивні форми роботи на уроках української мови та літератури . Вивчаємо українську мову та літературу, 2007. № 33 (145). 8–10 с.
2. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua>
3. Андреев В. И. Эвристика для творческого саморазвития: учеб. пособ. для вузов. Казань, 1994. 247 с.
4. Бердяев Н. А. Самопознание: Л.: Лениздат, 1994. 395 с.
5. Білик Т.С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015.
6. Великий енциклопедичний словник. URL: <http://www.vedu.ru/bigencdic/62617>.
7. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 576 с.
8. Гольдентрихт С. С. Творчество как философская проблема. Творчество и социальное познание. Москва: МГУ, 2000. Т. 3. 39–61с.
9. Драган О. Розвитку мислительної активності сприяє психолог. *Рідна школа*. 1997. № 6. С. 37.
10. Державний стандарт початкової освіти від 21 лютого 2018 року № 87. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/.pdf>
11. Дьяченко М. И., Кандыбович Л.А. Краткий психологический словарь: Личность, образование, самообразование, профессия. Мн.: Хэлтон, 1998. 399 с.

12. Загальна психологія: підручник / за заг. ред. академіка С.Д. Максименка 2-ге вид., переробл. і доп. Вінниця: Нова Книга, 2004. 704 с.
13. Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів, 2003. 528 с.
14. Закон України «Про освіту» від 05.09/2017 №2145 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-17>.
15. Иванова Г.К. Формирование творческих способностей школьников на уроках физической культуры: дис. канд. пед. наук : 13.00.04 Майкоп, 1998. 146 с.
16. Изард К.Э. Психология эмоций. СПб.: Питер, 2000. 220 с.
17. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / авт.-упор. І. Дівакова. Тернопіль: Мандрівець, 2008.
18. Коваленко Т.М. Творчість і креативність – риси майбутніх фахівців у вищій економічній освіті. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2009. № 3 (27), ч. 2. 35-41 с.
19. Комар О. А. Інтерактивні технології співпраці. *Початкова школа*. 2004. № 9. 5-7с.
20. Кочан І.М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 306 с.
21. Лалак Н. В. Інтерактивна модель навчання студентів: проблеми та перспективи *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2011. Вип. 20. 69с.
22. Луцик І. Г. Дидактичні умови інтерактивного навчання предметів суспільно-гуманітарного циклу в педагогічних коледжах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання». Кривий Ріг, 2011. 20 с.
23. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року № 344/2013 від 25 червня 2013 року URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

24. Огляд інтерактивних методів. Основи здоров'язбереженої компетентності. URL: <http://multycourse.com.ua/ua/page/19/69>.
25. Паламарчук В., Рудаківська С. Від творчої особистості до нових технологій навчання. *Рідна школа*. 1998. № 2. С. 52-62.
26. Пахомова О. Ф. Современная образовательная среда и творчество детей. *Педагогический поиск проблемы и пути решения: материалы I научно-практической конференции Школы исследователей СПб, ЛОИРО, 2005*.
27. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М.Бим-Бад. М.: Большая рос. энцикл., 2002. 107с.
28. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. БимБад ; редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. 286с.
29. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. К., 2007.
30. Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання. К. : Шкільний світ, 2007. 112 с.
31. Пометун О.І., Л.В. Пироженко. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / за ред. О.І. Пометун. К., 2004. 192 с.
32. Про освіту Закон України від редакція від 09.08.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
33. Психологія особистості: Словник-довідник /за ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. Київ: Рута, 2001. 320 с.
34. Психологія. Словник /за заг. ред. А.В. Петровського, М.Г. Ярошевського. 2-е вид., випр. та доп. Москва: Політвидав, 1990. 494 с.
35. Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів. *Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна*, 2005. Вип. 20. 112-118с.
36. Рогозина В. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке. *Воспитание школьников*. 2007. №4. 28-30 с.
37. Розвиток творчих здібностей URL: <http://tpal.com.ua/spase/psyhsl/roztworzdib.html>.

- 38.Роменець В. А. Психологія творчості: навчальний посібник. 2-ге вид, доп. К.: Либідь, 2001. 288 с.
- 39.Ротенберг В.С. Психофизиологические аспекты изучения творчества. Психология художественного творчества: Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. Минск.: Харвест, 1999.
- 40.Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособие Москва : Народное образование, 1998. 256 с.
- 41.Сердюк Т.В. Інтерактивні технології навчання суспільних дисциплін як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец.13.00.09 «Теорія навчання» Криворізь. держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2010. 20 с.
- 42.Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: навч. Посібник Київ: ІСДОУ, 1994. 112 с.
- 43.Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі. К., 2006. 86 с.
- 44.Слободяник О.О. Використання інтерактивних технологій на уроках в початкових класах. *XII Хмурівські читання – кафедра ТiМСО*. Обласна науково-практична Інтернет-конференція. URL: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura12/2016/10/16/vykorystannya-interaktyvnyh-tehnolohij-na-urokah-v-pochatkovyh-klasah/>
- 45.Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Межериков; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. М.: Сфера, 2009. 448 с.
- 46.Смолкин А.М. Методы активного обучения. М. : Высшая школа, 1991. 176 с.
- 47.Спиркин А. Г. О творческой силе человеческого разума. Послесловие / под. ред. Г. Гиргинова. М.: Прогресс, 1979. 588 с.
- 48.Тезаурус методичного працівника. Укладач Демченко В.В. Рівне: РОШПО, 2012. 72 с.
- 49.Філософський енциклопедичний словник. НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. К.: Абрис, 2002. 742 с.

- 50.Шерстюк В.В. Розвиток творчих здібностей дитини. URL:
<https://psihol.jimdo.com/на-допомогу-педагогам/розвиток-креативних-здібностей/>
- 51.Newell A., Shaw J., Simon H. Report on a general problem-solving program.
Proceedings of the International Conference on Information Processing. Paris:
UNESCO House, 1959. 256-264 P.

ДОДАТКИ

Додаток А

УРОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Тема: Слова, що мають кілька значень. Багатозначні слова.

Мета: Ознайомити учнів з багатозначними словами; розширити уявлення про значення слів та їх вживання у мовленні; сприяти розвитку зв'язного мовлення учнів; виховувати почуття обов'язковості, любов до рідного краю, бережне відношення до природи.

Обладнання: підручник М.Д. Захарійчук «Українська мова» 3кл., картки, картина «Зимовий пейзаж» Г.Кириченка, таблиця «Лексичне значення слова», тлумачні словники.

Тип уроку: комбінований урок.

Очікувані результати: учні визначають належність слів до однозначних і багатозначних; оцінюють їх роль у тексті; користуються тлумачним словником.

Перебіг уроку

I. Організація учнів до роботи

Запис на дошці

Вивчайте мову українську.

Дзвінкоголосу і чарівну,

Прекрасну, милу і чудову,

Як материнську пісню колискову!

Учитель:

- Гаслом нашого сьогоднішнього уроку будуть слова, записані на дошці. Прочитайте їх.
- Про що цей вірш? Яким настроєм перейнятий вірш? Як ви думаєте, до кого звертається автор цих рядків? (*Відповіді учнів*).
- Так, автор звертається до нас, учнів. Для чого потрібно вивчати мову? (*Відповіді учнів*).

- Знайдіть і зачитайте спонукальне речення у тексті. Надайте йому окличної інтонації. Перебудуйте це речення на розповідне.
- Якими словами поет характеризує рідну мову? (*Дзвінкоголоса, чарівна, прекрасна, мила, чудова*)
 - Які ще, близькі за значенням слова можна дібрати для характеристики мови? (*Ніжна, милозвучна, красива*).
 - Які слова роблять нашу мову красивою, веселою, приємною?
 - Налаштуйте й ви свого сусіда по парті такими словами на дружну і плідну роботу на уроці.

II. Актуалізація опорних знань учнів. Перевірка домашнього завдання.

1. Перевірка домашнього завдання

Вправа 80 стор.40

- Прочитайте складені прислів'я. Назвіть головні та другорядні члени речення. У якому з них є два однорідні присудки?

1.1. Робота на картках (2 учні).

Картка №1

Підкресли спочатку слова, вжиті в прямому значенні, однією лінією, а потім – в переносному двома лініями. З однією парою слів склади і запиши речення.

Золотий годинник – золоті руки.

Гостре слово – гострий ніж.

Гарячий погляд – гарячий камінь.

Залізна воля – залізна стріла.

Картка №2

Допиши до поданих словосполучень, вжитих у прямому значенні, словосполучення, вжиті у переносному значенні. Склади та запиши речення з однією парою слів.

Каштанове листя – каштанове волосся.

Весела дівчина – веселе літо.

Гіркий перець – гіркий урок.

Сизий голуб – сизий туман.

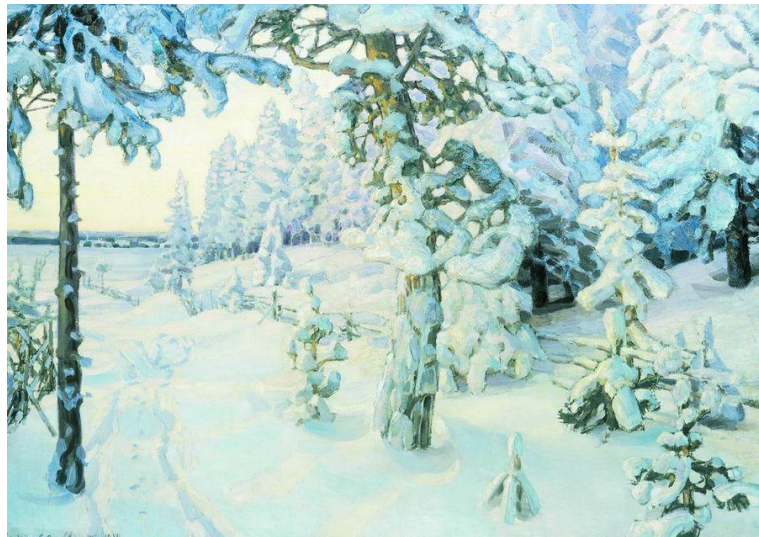
2. Словниковий диктант.

Сьогодні, подвір'я, морозець, деньок, м'який, льотчик, сім'я, молодець, земля, прапорець.

Учитель:

- На які групи можна поділити слова диктанту? (На 3 групи: I-вживання знака м'якшення в кінці слів; II- позначення м'якості приголосних перед о; III – вживання апострофа.)
- Яке слово зайве в словниковому диктанті? (Земля)
- Яка орфограма в цьому слові? (Ненаголошений голосний в корені слова)
- Підберіть декілька слів на дану орфограму (*Запис слів на дошці*).

3. Складання речень

- Складіть речення за картиною, використовуючи «зайве» слово диктанту. Запишіть. Встановіть зв'язок слів у реченні. (Зима вкрила землю м'яким, білим снігом.)

- Чи є в речення однорідні члени речення?

III. Мотивація навчальної діяльності учнів. Повідомлення теми та мети уроку.

Учитель:

- Прочитайте текст на картках і поміркуйте з сусідом по парті, якого слова в ньому не вистачає.

Текст:

Наша планета Вона велика і прекрасна. На ній є місце, де народились наші батьки, де живемо і ми. Це наших предків, наша країна. Вона дорога нашому серцю. Родюча та щедра моєї Батьківщини. На ній ми вирощуємо хліб – багатство нашого народу.

- Про що цей текст? (Відповіді учнів).
- Як названо нашу країну?
- Як називають людей нашої країни?
- Люди яких національностей живуть в нашій країні?
- Як ставляться один до одного?

Бесіда.

- Україна займає територію від Чорного моря до лісів Полісся, від Карпатських гір до степових просторів Донбасу. А та місцевість, де ви народилися, проживаєте, ходите до школи, і є вашою Батьківщиною. Українці люблять і бережуть свою землю. Минуть роки, ви станете дорослими громадянами чудової нашої країни. І де б ви не працювали, ви повинні любити свій рідний край, свій героїчний народ. Нехай ваша любов до Батьківщини буде такою, яка оспівується у віршах, піснях, про яку з гордістю говорять люди.
- Якого ж слова не вистачало в тексті ? Подумайте, чи одне і те ж воно називає?

Земля – планета

Земля - країна

Земля – ґрунт.

- Скільки ж значень має слово земля? (Декілька значень)
- Такі слова називаються багатозначними. Отож ми підійшли до вивчення нового про слово – про його багатозначність. Сьогодні на уроці ми і з'ясуємо, чи завжди слова мають тільки одне значення.

IV. Сприймання й усвідомлення учнями нового навчального матеріалу

3.Виконання вправи 81 (стор.40).

4. Ознайомлення з правилом на стор.41.

5. Робота з таблицею.

- Отже, в українській мові є слова, що мають одне значення (однозначні), і слова, які мають декілька значень(багатозначні)

5. Практична робота на картках(в групах) Робота з багатозначними словами

До кожного слова підібрати його значення. Скласти словосполучення.

I група

Ручка(дверна,кулькова, від портфеля зору)

Висока (температура, на зріст, ціна)

II група

Поле(футбольне, нива, в зошиті,

Хороші (успіхи, учні, роки)

Фізкультхвилинка

Встаньте, діти, посміхніться,

Землі нашій уклоніться

За щасливий день вчорашній.

Всі до сонця потягніться,

Вліво, вправо нахиліться,

Веретенцем покрутіться.

Раз присядьте, два присядьте

І за парти тихо сядьте.

V. Закріплення та узагальнення знань

1.Робота з тлумачним словником. Інструктаж роботи з тлумачним словником.

1.1. Виконання вправи 82 (стор.41)

Прочитайте казку. Перекажіть. Спишіть текст. Підкресліть слово, що має кілька значень. Виберіть із тлумачного словника значення, у якому вживається це слово.

-Що ж таке тлумачний словник? *(Відповіді учнів).*

Буває, що слово

Відоме давно,

А знає не кожен, що значить воно.

І тут у пригоді

Стає визначник

Скарбів наших мовних - *(тлумачний словник).*

1.2. Виконання вправи 83 (стор. 42) усно

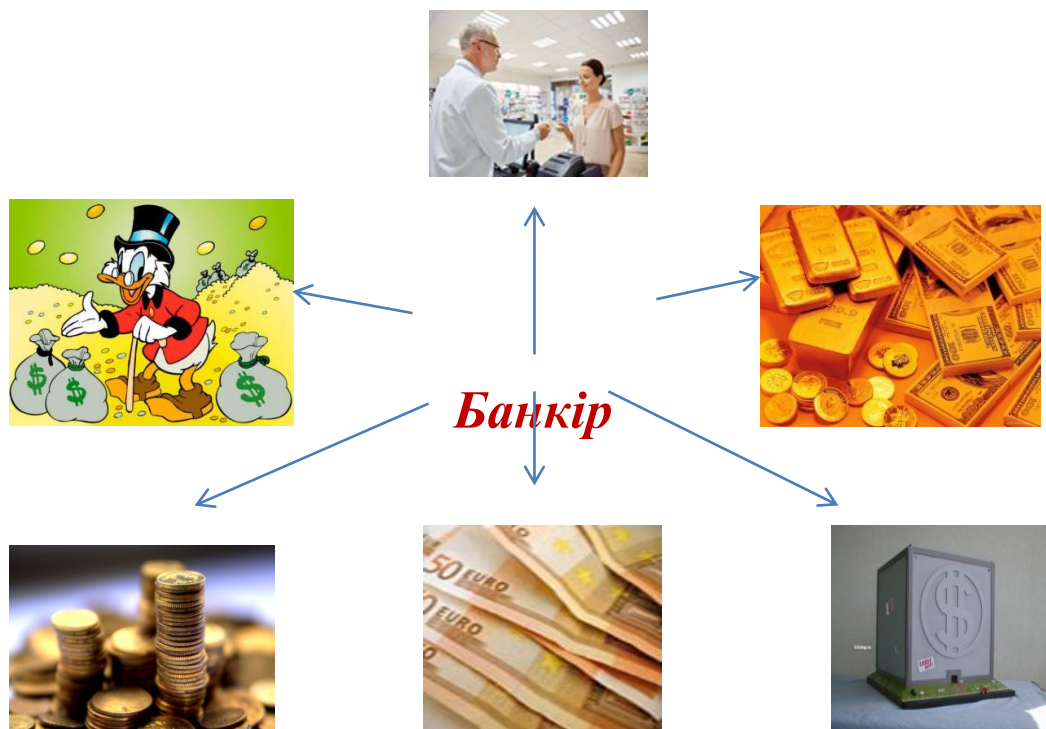
Прочитайте текст. Перекажіть. Доберіть заголовок. Поясніть, користуючись довідкою, значення з якими вживається слово голова.

-Хто такий банкір? *(Це власник, або керівник банку).*

1.3. Робота зі словниковим словом. Гра « Асоціативний куц».

- Це словникове слово, його написання слід запам'ятати.

- З чим асоціюється у вас це слово? *(Скрудж Макдак, банк, гроші, вклад, багатство, відсотки, золото, каса)*

-Хто такий Скрудж Макдак? Хто створив цей мультфільм?

-Якою частиною мови є слово, банкір ?

-На що вказує це слово?

- Однозначне чи багатозначне це слово?

-Від іменника банкір утворить споріднені слова.(банк, банківський)

-Хто пригадає стійке словосполучення – фразеологізм, який пов'язаний з банківськими операціями.(*Баши на баши міняти*— здійснювати еквівалентний обмін).

Введення словникового слова банкір у речення.(Складання та запис речень)

Домашнє завдання. Коментар до домашнього завдання: вправа 84 на стор.42

письмово

I група – скласти речення зі словом земля, яке вживається в таких значеннях: планета, берег, город;

II група - скласти римовані рядочки зі словом земля, яке вживається в значеннях: планета, Батьківщина, ґрунт .

VI. Підсумок уроку

- З якими словами ознайомилися на уроці?

- Чому з'явилися у мові багатозначні слова?

Додаток Б

УРОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Тема. Слова, протилежні за значенням (антоніми).

Мета. Розширити уявлення учнів про антоніми, ознайомити з терміном; вчити користуватися антонімами в мовленні для контрастного зіставлення явищ, предметів, ознак, дій; збагачувати словниковий запас учнів; розвивати пам'ять, усне мовлення учнів; виховувати пізнавальний інтерес.

Обладнання. Мультимедійні пристрої, опорні схеми, предметні малюнки, прислів'я.

Перебіг уроку

I. Організація класу. Створення позитивного настрою.

(Ставши в коло, взявшись за руки учні бажають своєму однокласнику (однокласниці) – «Доброго ранку!»).

II. Актуалізація опорних знань.

- Ми продовжуємо з вами вивчати блок «Слово».
- Подивіться на схему й згадайте, що ми вже вивчили з цього блоку.
- Отже, давайте з вами перевіримо на скільки ви добре засвоїли опрацьований на минулих уроках матеріал.

Інтерактивна гра «М'яч»

(Учитель кидає м'яч і задає запитання. Учень, який упіймав м'яч, дає відповідь на запитання).

Запитання:

- В якому значенні вживається слово?
(в прямому – золота каблучка, в переносному – золоті руки).
- Що таке омоніми?
(слова, що пишуться однаково, але звучать по різному. Наприклад: замок-замок).
- Наведіть приклади синонімічного ряду слів.

(Птах-горобець-пернатий-він)

- Почервонів як рак *(стало соромно)*.

Це фразеологізми.

III. Мотивація навчальної діяльності.

1. Проблемна тема.

На минулому уроці ми з вами складали текст з елементами опису. Але один текст мене збентежив. Прочитайте будь-ласка. І скажіть, чому?

2. Редагування тексту.

Восени білі (чорні) хмари пливли по небу. Лагідний (сердитий) вітер гойдав віти дерев. Жовте листя радісно (сумно) од вітру. Настала тепла (холодна) дощова осінь.

- Прочитайте, будь-ласка, текст який у вас утворився. Чи відповідає він темі.
- Які слова ми змінили? Давайте згадаємо й назвемо їх парами:

Білі-чорні;

Лагідний-сердитий;

Радісно-сумно;

Тепло-холодно.

- Які ці слова за значенням (вони протилежні за значенням)

IV. Повідомлення теми й мети уроку.

- От ми з вами поговоримо про протилежні за значенням слова, дізнаємося як вони називаються та будемо вчитися використовувати їх у мовленні.

V. Первинне сприймання нового матеріалу.

1. Каліграфічна хвилинка.

- Отже, діти, слова протилежні за значенням – це антоніми.
 - То, як називаються слова, протилежні за значенням. (Антоніми)
- Аа ам ан ва

Антоніми – протилежні за значенням слова.

VI. Фізкультхвилинка для очей.

2. Робота над віршем «Два брата».

– Які частини мови, ви знаєте?

- Знайдіть, будь-ласка, серед поданих антонімів і запишіть:

слова, назви предметів (іменники: день-ніч);

слова, що вказують на ознаку предмета (прикметники: працюючий-ледачий);

слова, що вказують на дію предмета (дієслова: говорить-мовчить).

VII. Фізкультхвилинка («Маша та Ведмідь»)

VIII. Первинне закріплення вивченого матеріалу.

1. Інтерактивна вправа «Робота в парах»

Кожна пара отримує конверт із набором слів, протилежних за значенням .

(Треба знайти антоніми й скласти їх парами)

Сумний стояти

День радісний

Бігати ніч.

IX. Фізкультхвилинка «Зайчики».

2. Робота з підручником. Вправа 146

– ознайомлення із завданням вправи;

– пояснення значення прислів'їв;

– запис четвертого й п'ятого прислів'я з коментуванням.

3. Домашнє завдання. Вправа 151 ст. 84

X. Закріплення вивченого матеріалу

Інтерактивна вправа «Робота в групах». Продовжить прислів'я:

– Праця годує, а лінь... (марнує).

– Умів узяти, умій... (віддати).

– Краще гірка правда, ніж солодка... (брехня).

XI. Підбиття підсумків.

Інтерактивна вправа «Знайди пару» (пазли).

День-ніч, мир-війна, близько-далеко тощо.

Додаток В

УРОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ІНТЕРАКТИВНИМИ ВПРАВАМИ

Тема: Правила вживання апострофа. Правильна вимова і написання апострофа.

Мета:

Навчальна:

- Засвоїти нові правила вживання апострофа,
- Удосконалити навички правильної вимови й написання слів з апострофом,
- узагальнити й систематизувати знання, здобуті в початкових класах,

Розвиваюча:

- формувати вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, визначати головне, робити висновки,
- розвивати навички самостійної та групової роботи, самоаналізу та самоконтролю,
- виховувати товариські взаємини, інтерес до мовних явищ.

Виховна:

- поглибити знання про життєвий і творчий шлях Т.Г.Шевченка,
- прививати учням любов до рідної землі, мови,
- виховувати здатність до співчуття, небайдужість до чужого горя,
- вчити відстоювати свої права й переконання.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань і розвитку умінь та навичок з елементами повторення та використанням інтерактивних технологій.

Обладнання: підручники, портрет письменника, ілюстративні матеріали до життєвого і творчого шляху, відеоматеріали, книжкова виставка, комп'ютер.

Міжпредметні зв'язки: українська література, образотворче та музичне мистецтво.

Перебіг уроку

I. Мотивація навчальної діяльності:

- Добрий день, діти! Рада всіх вітати на нашому уроці. Чи гарний у вас сьогодні настрій? Бачу не у всіх! Щоб покращити настрій, спробуємо відгадати загадку.

Я такий же, як знак розділовий,
І відомий шкільній дітворі.
Та в словах української мови
Я пишуся не внизу, а вгорі.
Спробуй лиш написати «ім'я» -
Одразу стану потрібним я. (*Апостроф*)

Цей знак унікальний, бо ж не в кожній мові він є! І тому його не можна губити і забувати, бо від цього мова збідніє, стане незрозумілою.

II. Повідомлення теми уроку:

- Сьогодні на уроці ми з вами працюватимемо над темою «Правила написання апострофа». Тема ця для вас не нова, але нам доведеться познайомитися ще з кількома правилами, крім тих, які відомі вам з початкових класів. Тараса Шевченка – гордість та символ України. Він не лише видатний поет і художник, національний герой, а й відомий і шанований в усьому світі митець. Проблеми, які підіймає у своїй творчості поет, теми, які він охоплює, не є суто національними, вони загальнолюдські. Думки й почуття, втілені в творах Т. Шевченка, невідчуждні часу й актуальні в усьому світі. Вони не залишають нас байдужими, знаходять відгук у наших серцях.

- Сподіваюся, всі ви отримаєте величезне задоволення від уроку, вкотре переконаєтеся, що багато знаєте і вмієте. Тож бажаю всім гарного настрою і успіхів.

III. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок п'ятикласників

1. «Мозковий штурм»

- Що таке фонетика?
- Що таке орфографія?

- Що таке графіка?
- Скільки звуків в українській мові?
- Скільки з них голосних звуків?
- Які букви завжди позначають два звуки?
- Коли букви я,ю,є позначають один звук?
- Коли букви я,ю,є позначають два звуки?
-

2. Каліграфічна хвилинка.

- -Відкріємо зошити, записуємо дату, вид роботи і тему уроку.
(Пишемо гарно й правильно букву «у». Невипадково ми почали саме з неї.)
- На яку букву починається назва нашої держави?
- На У. Україна. Яка орфограма є в цьому слові? («Велика буква»)
- (Учні записують слово «Україна».)
- Запишіть фонетичну транскрипцію цього слова.
- Скільки букв і скільки звуків у цьому слові?

III. Актуалізація опорних знань учнів:

- Що ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?

(засвоїти правила вживання апострофа, вміти правильно вимовляти і писати слова з апострофом, вільно користуватися ними у мовленні).

Апостроф (грец. αλοστροφος — звернений набік) — орфограма не буквенна. Це графічний знак, який не позначає звука. За допомогою **апострофа** в українській мові відокремлюються голосні літери від попередніх губних приголосних та «р», наприклад: м'язи ,бур'ян.

IV. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

Апостроф ставимо

- після перед Я, Ю, Є, Ї:

п'ять, б'ється, бездощів'я, м'ясо, м'ята, сім'я, міжбрів'я;

- після р твердого:

кар'єр, бар'єр, пір'я, подвір'я, ганчір'я, підгір'я, матір'ю, міжгір'я, сузір'я;

- після префіксів та першої частини складних слів, які закінчуються на приголосний:

між'ярусний, трьох'ярусний, перед'ювілейний, об'ява, роз'яснення, під'їзд, пів'яблука, пів'їдальні, пів'ящика, дит'ясла;

- після к перед я:

Лук'ян, Лук'янова, Лук'яненка, Лук'янівка.

Апостроф не ставимо

- після р м'якого:

ряска, рядно, рябий, звірячий, буря, буряк, буря, бурячиння, гарячий;

- після б, п, в, м, ф перед я, ю, є, ї (якщо перед складом немає р, голосного):

тьмянний торф'яний

медвяний верф'ю

морквяний черв'як.

V. Опрацювання теоретичного матеріалу

1. Робота з підручником:

а) опрацювання теоретичного матеріалу - С. 130– читаємо правило.

б) опрацювання таблиці: «Правопис апострофа».

в) відповіді вчителя на питання учнів, які виникли при опрацюванні матеріалів підручника.

VI. Виконання вправ на закріплення.

- Зараз виконаємо вправи. (Завдання: з розповіді про Тараса Шевченка виберіть слова з апострофом)
- Вибірковий диктант.

Дев'ятого березня у бідній сім'ї, у глиняній хаті під солом'яним дахом народився хлопчик на ім'я Тарасик. Хлоп'я часто гралося на подвір'ї або у бур'яні. Він любив писати і малювати. Тарас Григорович з великою любов'ю описує Україну. Не маючи міцного здоров'я, він швидко покинув цей світ. Проте йому спорудили 1384 пам'ятники.

- Які слова ви виписали?

(Дев'ятого, сім'я, солом'яний, ім'я, хлоп'я, подвір'я, бур'яні, любов'ю, здоров'я, пам'ятники).

Відеофільм

«Дитинство

Т.Шевченка»

(<https://www.youtube.com/watch?v=GdYM9PgUlis>)

VII. Усвідомлення здобутих знань у процесі практичної роботи, удосконалення орфографічних умінь з теми.

1. Робота з лінгвістичним ключем.

Вправа 1.

Записати спочатку слова з м'яким знаком, а потім ті, що пишуться без нього.

Жмен...ці, ін...ший, чорнесен...кий, зц...ілення, Ірпін..., жін...ці, щиріст...

Ключ. У кожному слові підкреслити другу від початку букву і прочитати назву села, де народився Т.Г.Шевченко.

Жменьці, чорнесенький, Ірпінь, щирість, інший, зцілення, жінці.

Моринці

Зробити фонетичну транскрипцію цього слова.

Вправа 2.

Записати спочатку слова з апострофом, а потім ті, що пишуться без нього.

Зв...язок, тьм...яні, реп...яхи, Солов...йов, арф...яр, пор...ядок, бур...яни, п...єдестал, духм...яна.

Ключ. У кожному слові підкресліть останню букву і прочитайте назву села, де жив Шевченко.

Зв'язок, реп'яхи, арф'яр, бур'яни, п'єдестал, тьмяні, Соловійов, порядок, духмяна.

Кирилівка – поділіть це слово для переносу різними способами.

Вправа 3. «Ти – редактор»

На місці пропусків були помилки, що їх допустили учні. Які це помилки? Відредагуйте текст.

Зійди в травні на Тарасову гору. І тебе зачаруют... співом солов...ї. Ці птахи тут особливі. В народі кажут..., що це єдине місце в Україні, де живе 12 видів солов...їв. Вони сюди ніби злетілися в гості до Тараса Шевченка. Як тіл...ки спаде надвечір...я, солов...ї тут змагают...ся своїм хистом. З кожного гаю лине своя полум...яна пісня. І над Тарасовою горою звучить багатоголосий пташиний хор.

Слухають зачаровано цю солов...їну хвалу Кобзареві і Дніпро, що в...ється в підгір...ї, і широке українс...ке поле, і вся Україна!

Мультфільм «Садок вишневий коло хати»

(<https://www.youtube.com/watch?v=E0jnBckMEuM>)

Вправа 4. Гра «Третій зайвий»

Підкресліть «зайве» слово, поясніть свій вибір.

1. Очеретянці, вишеньці, ніженьці.	4. Юність, сміється, умивається.
2. Тонший, женьшень, менший.	5. Цвях, свято, черв'як.
3. Батько, призьба, бризкати.	6. Цар, вчотирьох, Кобзар.
7. Мавпячий, буряк, порядок.	

Ключ. У кожному «зайвому» слові підкреслити другу від початку букву – вийде назва Тарасової гори - ЧЕРНЕЧА.

Відеофільм «Пам'ятники Тарасу Шевченку»

(<https://www.youtube.com/watch?v=pIJ65iclY4o>)

Вправа 5. Прочитати, дібрати заголовок. Визначити тип мовлення тексту.

З дитинства запали нам глибоко в душу назви двох сіл на нашій славній Україні: й Ще відтоді, коли ми вперше почули про Тараса Шевченка, хотілося поглянути на ті рідні села, де народився і жив Кобзар, уклонитися священній землі, долам і горам, дорогам і стежкам, які сховався Тарас малими босими ногами (За І.Цюпою).

Ексклюзив! «Тарас Шевченко на відео»
(<https://www.youtube.com/watch?v=uz48QykbVpg>)

VIII. Закріплення знань, умінь і навичок.

1. Вправа «Ти – мені, я – тобі».

Один учень називає вивчене на уроці правило, інший добирає до нього приклади. Потім – навпаки.

IX. Підсумок уроку.

1. Рефлексія. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

- Чи сподобався вам урок?
- Які вправи були цікавими?
- Що не сподобалось?
- У кого виникали труднощі?

X. Домашнє завдання.

1. Повторити правила вживання апострофа й умови, за яких апостроф не вживається.
2. Виконати вправу 289.

Додаток Д
УРОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ
ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Тема. Синоніми

Мета. Розширити поняття учнів про слова, близькі за значенням. Ознайомити з терміном «синонім». Виробляти вміння добирати синоніми, використовувати їх у мовленні. Розвивати мовлення, мислення, допитливість учнів. Виховувати інтерес до слова, увагу до народних висловів, які роблять наше мовлення багатшим, яскравішим, образнішим.

Обладнання. Картки індивідуальних завдань. Малюнки дітей, комах, птахів, риб, ведмедя, борсука, їжака, лелеки, зайця, лисиці, вовка, ведмедя, хлібних виробів, Незнайка. Мультимедійна презентація «Як зимують тварини».

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань. Інтерактивна технологія «Мікрофон»

- Яку тему вивчаємо? (Слово)

- Що знаєте про слово? (Кожне слово має своє значення. Слово може вживатися у прямому і переносному значенні. Одне й те саме слово може мати кілька значень. Є слова, які пишуться і вимовляються однаково, мають різні значення).

II. Перевірка домашнього завдання

1. Індивідуальна робота учнів біля дошки. Граматичний «бій»

1-й учень. Скласти речення зі словом «лежить» в прямому і переносному значенні. Розповісти про розповідне речення.

2-й учень. Знайти слова, які однаково звучать і пояснити їх значення.

У стоніжок по сто ніжок.

Всі сто милися, всі стомилися.

3-й учень. Скласти речення зі словами: на березі, на березі.

2. Фронтальна перевірка домашнього завдання

- Які слова виписали?

- Чим схожі ці слова?
- Чим різняться?
- Поясніть значення.

3. Хвилинка каліграфії

Навесні малий потік

Стрімголов униз потік.

- Поясните значення слів, що однаково звучать.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Оголошення теми уроку

- На уроках читання ми добирали близькі за значенням слова. Замініть іншими словами слово *Батьківщина*. (Вітчизна, країна, Україна, держава)
- А як можна назвати вас, щоб не повторювати слово *діти*? (Учні, школярі, малята)
- Сьогодні ми з вами будемо продовжувати роботу над словами, близькими за значенням. А називають ці слова – синоніми.
- Синоніми допоможуть зробити нашу мову виразнішою, багатшою, точнішою і краще допоможуть висловлювати свою думку, уникати частого повторення одних і тих самих слів.

2. Зустріч з Незнайком

- Чи впізнали ви цього героя? (Малюнок Незнайки)
- Послухайте розповідь про Незайка. Будьте уважні, бо синонімів почуєте багато, а вам їх треба запам'ятати.

Незнайко та його друзі

Одного разу в клубі чоловічків пропав Незайко. Всі стали хвилюватися. Раптом двері відчинилися і в кімнату влетів Незайко. За ним вбігли Пончик і Сиропчик. Незайко запитав:

- *Ви не сердитесь?*
- *Не ображайтеся!, - попросив Пончик.*
- *Не дуйтеся, - прошепотів Сиропчик.*
- *Де ви були?, - запитав Олівець.*

- *Тут, недалеко,- відказав Незнайко.*
- *Зовсім близько,- підтвердив Сиропчик.*
- *Поряд,- пролетітав Пончик.*

Учні записують почуті синоніми.

- Подякуємо Незнайкові за його синоніми.

3. Подорож в казку

- Твір про Незайка - це оповідання чи казка?
- Чому?
- А як називається?
- Хто написав?
- Які ще казки знаєте?
- Чи любите казки про тварин?
- Які тварини найчастіше зустрічаються у казках і як цих тварин називають? (Зайчик – куций, косий, сірий, довговухий; лисичка – хитрунка; ведмедик – косолапий; вовчик – сірий)

4. Потішка. Письмо по пам'яті

- А за ким найчастіше полює лисичка?
- А щоб зайченята не боялися її, коли залишаються самі вдома, мама-зайчиха вивчила з ними таку потішку:

Зажурився заєць-тато:

Знов пустують зайченята.

Злий з'явився лис близенько,

Зайченята в дім хуленько.

- Доберіть і запишіть синоніми:
швиденько - миттю,
засумував – загорював,
бавляться – граються,
балуються – борюкаються.
- А як ходить зайчик?

- «Стрибати» походить від давнього слова «зяти». Саме від цього слова походить «заєць».

5. Лічилка

- А тепер послухайте ще один вірш про зайця. До якого жанру він належить?

Зайченятам заєць-тато

Взявся лижі майструвати.

Ну мо спробуй, лиско хижа,

Зайченят спіймать на лижах!

- Доберіть синоніми до слова «майструвати». (Робити, працювати, трудитися)
- Чи можна замінити у вірші це слово синонімами?
- Отже, серед синонімів у різних ситуаціях ми підбираємо найвлучніше слово, адже синоніми – лише близькі за значенням.
- Які прислів'я знаєте із дібраними синонімами?

6. Добір синонімів до поданого тлумачення слів

- Людина, що добре трудиться у своєму будинку, тримає господарство у порядку. (Господар, хазяїн, газда)
- Будівля, де живуть люди. (Хата, оселя, дім, будинок, житло, хмарочос)
- На Україні є символ добробуту, багатства. (Хліб, паляниця, коровай, книш)
- Птах, що оберігає оселю. (Лелека, бусол, бузько, черногуз, боцюн)

7. Робота за підручником. Виконання вправи 179

- Прочитайте.
- Назвіть синоніми.
- Які ознаки осені?
- Назвіть осінні місяці.

- Який із них найкрасивіший?
- Який найсумніший?
- Які дерева в листопаді?
- Чи можна побачити комах? (Демонстрація малюнків)
- А цих риб? (Малюнки)
- А ведмедя, борсука, їжака?
- Де всі ці тварини? (Сплять)

8. Перегляд мультимедійної презентації «Як зимують тварини»

9. Творча робота

- Незнайко разом з вами подивився мультимедійну презентацію і написав твір.

Прийшов листопад похмурий і сумний. Голі дерева вже готові до зими і сплять. Сплять жуки і павуки, бабки і метелики. Сплять у мулі лини й карасі. Сплять у своїх норах їжаки та борсуки. Спить у теплій барлозі ведмідь. Всі готові зустріти зиму.

- Чи сподобався вам твір Незнайка? Чому?
- Як удосконалити? (Замінити слово «сплять» синонімами)
- Які синоніми можна використати? (Поринули у сон; дрімають; куняють; дає хропака)
- Запишіть удосконалений твір.

IV. Підсумок уроку

- Що вивчали на уроці?
- Що таке синоніми?
- Які синоніми запам'ятали?
- Навіщо існують синоніми?
- Що вам було особливо цікавим?

V. Домашнє завдання

Вивчити правило про синоніми. Дібрати синоніми до слів «мама», «вулиця», «стежка», «вірш». Скласти речення з цими словами.

Додаток Е

УРОК - ЗМАГАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ІНТЕРАКТИВНИМИ ВПРАВАМИ

Тема: Закріплення знань про прикметник.

Мета: Поглиблювати знання учнів про прикметник, його істотні ознаки та роль у реченні; вправляти учнів у доцільному доборі прикметників, характерних для конкретних предметів. Формувати вміння добирати близькі та протилежні за значенням слова. Збагачувати активний словник учнів. Виховувати дбайливе ставлення до природи.

Перебіг уроку

1. Організація класу.

Станьте, діти, підтягніться,
Один одному всміхніться.
На урок старання, настрої не забудьте взяти.
Сядьте всі рівненько, будем працювати.

2. Мотивація навчальної діяльності.

- Сьогодні у нас незвичайний урок – змагання. За правильну відповідь я буду давати фішку. Хто набере найбільше фішок, той і переможе.

3. Повідомлення теми і завдань уроку.

- На уроці ми закріпимо знання про прикметник.

1) Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- Що ви знаєте про прикметник?
- Що він означає?
- На які питання відповідає?

2) Інтерактивна вправа «Очікування»

- Що ви очікуєте від цього уроку? Напишіть свої думки на листочках або квіточках.

(Учні пишуть на листочках, квітах :

- Сьогодні для мене важливим, цікавим буде.....

- Сьогодні я навчуся.....)

Наприкінці уроку ми повернемося до ваших очікувань і порівняємо їх.

4. Узагальнення та систематизація знань.

- Сьогодні до нас на урок завітала... . Що саме ви відгадайте?

1) Гра «Дешифрувальник»

28, 22, 12, 17, 26.

(Нашіптування на вухо)

-Так, весна – красна. Блакитними очима дивиться мені в очі весна. Вона ще молода, ніжна, усміхається святково й чисто, в її ледь чутному диханні – збудлива таємниця свіжості, краси, відродження. Чи замислювалися ви, як звучить весна. (Звучить музика)

2) Інтерактивна вправа «Асоціативний куш»

- Які ж у вас виникають асоціації та фантазії, пов'язані зі словом весна

молода зелень

тепле сонечко

весна

веселий спів

весняні квіти

Великдень

- Чи всі асоціації зв'язані з весною?

3) Гра «Вилучи зайве»

- Яке слово зайве? (Великдень)

- Чому це слово написано з великої букви?

- Спишіть словосполучення іменника з прикметником. Від іменника до прикметника поставте запитання.

Квіти (які?) весняні, спів (який?) веселий, сонечко (яке?) тепле, зелень (яка?) молода.

Урок продовжимо без запинки з каліграфічної хвилинки.

5. Каліграфічна хвилинка

В вв Вс ве вл весна

Інтерактивна вправа «Криголам» (усно)

На кожну літеру підберіть ознаки весни.

В – весела;

Е – енергійна, елегантна;

С – сонячна, сильна, співуча;

Н – ніжна, нова;

А – активна, артистична.

Встала весна, чорну землю сонну розбудила.

- Підкресліть основу речення.

- Що таке основа речення?

- Підкресліть прикметники.

- З яким словом зв'язані прикметники?

Чорна земля – значення пряме чи переносне? А сонна земля?

- Хто автор цих рядків?
- Продовжіть вірш Т.Г.Шевченка.

Уквітчала її рястом, барвінком вкрила.

- Що таке ряст і барвінок?
- Які ще перші весняні квіти ви знаєте?(Показ слайдів)

Весна – чарівниця, неначе цариця.

Наказ свій послала,щоб краса встала.

І проліски, і травка, й зелена муравка.

І кульбаба рясна, й фіалка ясна –

Всі весняні квіти.

- Яку з квітів можна описати словами: блакитні, веселі, небесні, голубі, радісні, чарівні.

(Проліски)

- Назвіть слова близькі за значенням.(Блакитні - небесні, голубі; веселі - радісні.)

- А це які квіти:ніжні,білі, сміливі, маленькі.

(Підсніжники)

Назвіть слова протилежні за значенням. (Ніжні – грубі, білі – чорні, сміливі – боязкі, маленькі – великі)

Проліски і підсніжники зацвітають першими. Є прикмета: якщо підсніжники і проліски стуляють пелюстки, чекай негоду.

6. Фізкультхвилинка

Вже набридло нам сидіти, треба трохи відпочити.

Квіточки ми веселенькі і стебельця в нас тоненькі.

Ми в ряди стаєм стрункі, розправляєм пелюстки.

Ледь зіп'ялись з корінців, тягнемось до промінців.

Ми стискаєм їх вогонь в зелені своїх долонь.

Нахиляє вітер жваво стебельця уліво вправо.

Ще й голівки кожен ряд нахиля вперед – назад.

Покружляли, повертілись і тихенько всі усілись.

7. Дидактична гра «Опиши квітку». Добери до однієї з квіток найбільше прикметників, щоб інші учні могли її відгадати.

8. Зоровий диктант

1. Розкрила лілові очі сон – трава. 25б.
2. Зацвітають синьоокі проліски. 26б.
3. Запашна конвалія – цариця квітів. 27б.
4. Вісник березня – білий підсніжник. 28б.
5. Ця квіточка ніжна, така білосніжна. 29б.
6. Оберігай дивні весняні первоцвіти. 30б.

- Підкресли прикметники. З якими словами вони зв'язані?

9. Групова робота

Хто писав очікування на квіточці – це 1 група виписує прикметники в однині: запашна, білий, ніжна, білосніжна.

Хто писав очікування на листочку – це 2 група виписує прикметники в множині: лілові, синьоокі, весняні.

10. Дидактична гра «Спіймай прикметник»

Ці квіточки ніжні, такі білосніжні,

Тоненькі, тендітні, ласкаві, привітні.

Послухай, як грізно дзвенить голосок:

Не треба, не треба зривати квіток.

- Чи хотіли б ви мати великий гарний букет весняних квітів? Чому?

- Весняні первоцвіти занесені до Червоної книги і оберігаються законом.

11. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

- Чого ви навчилися сьогодні на уроці?
- Що найбільше сподобалось?
- Полічіть отримані фішки. Хто переможець?
- Чи виправдалися ваші очікування?

Якщо так, то свою квіточку або листочок прикріпіть до нашого дерева.

Якщо задоволені уроком, своєю роботою прикріпіть вгорі, якщо ні –внизу.

Ваші очікування впали на дерево і проросли квіти знань яскраві та гарні. Бажаю вам, щоб ваші знання завжди розпускалися , розцвітали і квітнули в країні Знань .

12. Домашнє завдання.

Придумати загадки про весняні квіти.